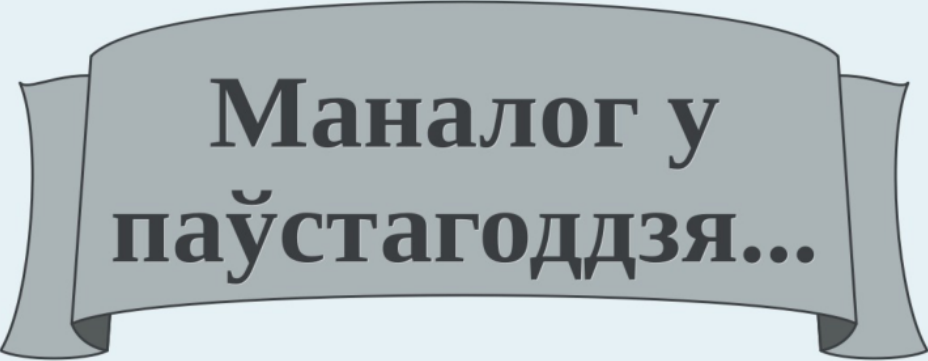

Маналог у паўстагоддзя...

Зоя Падліпская

SHOUT **IT**
SHARE

Зоя ПАДЛІПСКАЯ

МАНАЛОГ У ПАЎСТАГОДДЗЯ...

Раман-споведзь

Светлай памяці мамы — *Ганны Канстанцінаўны Янучок*
(Пятровіч)

Ліст да Маці

Дзякую табе, Божа. Я нарэшце дачакалася таго моманту, калі «пачула» Ваш голас, мама. Голас, які напружана старалася ўзгадаць усе гэтыя гады. Пасля таго як Вы, адляцеўшы ў вырай, нечакана пакінулі мяне, назаўсёды пасяліўшыся ў маім сэрцы.

Прыйшоў час, і я адчула жыццёвую неабходнасць запісаць нашу з Вамі доўгую і шчырую размову за больш чым сорак гадоў.

Я гаварыла з Вамі кожны дзень, раілася, сумнявалася, скардзілася на жыццёвыя няўдачы і сціпла распавядала пра поспехі, свае і дачушак, Ваших унучак, — Ганны і Анастасіі. Я прасіла Бога, каб Вы прыйшлі да мяне ў сне, каб хоць на хвілінку адчуць сябе той сямігадовай дзяўчынкай, якую Вам горкім лёсам было наканавана так рана пакінуць.

І Вы зрэдку прыходзілі да мяне на спатканне, але сон заканчваўся. Рэаліі дня зноў адбіралі ў мяне адчуванне таго найвылікшага шчасця для кожнага чалавека, калі мама — побач.

Дзіўна і незразумела, што дзіцячая памяць на доўгія гады сцерла да болю родныя рысы Вашага твару, родны голас, постаць, пяшчоту рук. А ўрэшце, што тут дзіўнага... Усяму віною тая страшная ноч, горкае сірочае ранне і жалобны чорны дзень 24 жніўня 1972 года. Гэта ўсё навечна захавалася ў памяці, да самых драбніц. А яшчэ чырвоныя і жоўтыя вяргіні, што пышна цвілі ў нашым гародчыку і якімі так шчодро быў высыпаны Ваш апошні шлях, ад роднага парога да самых могілак. Захаваўся ў памяці і вялікі букет чырвоных вяргін, з якім я тою ж сцяжынкаю праз тыдзень крочыла ў першы клас. І чорныя жалобныя стужачкі, уплеценыя ў мае светлыя тонкія косы. І многае іншае, што парую ўвогуле хацелася б забыць назаўсёды...

Столькі дзясяткаў вёснаў і зім я пражыла без Вас, мама. З кожным годам, пакрысе сталеючы, я ўсё часцей у думках вяла сваю ціхую размову з Вамі, па-дзіцячы спадзеючыся, што некалі пачую ў адказ: «Дачушка, я ганаруся табою...»

І гэты дзень, 13 лютага 2013 года, настаў. Нічога асаблівага не здарылася: пазваніла мая былая выкладчыца з універсітэта, прафесар Ніна Васільеўна Гаўрош, з якой мы супрацоўнічаем да гэтага часу і якую не толькі паважаем, але і любім за чалавечнасць, павагу да кожнага студэнта, дабрыню і шчырасць. Пахваліўшы за ўдала праведзенае мерапрыемства, Ніна Васільеўна па-мацярынску назвала мяне дачушкаю. А мяне, колькі сябе памятаю, ніхто, акрамя Вас, ніколі так не называў... Гэтае слова — дачушка — стала, відаць, ключавым у нашай размове. Цяжка перадаць пачуцці, якія перажыла ў той момант: моцнае хваляванне, узрушанасць, адчуванне таго, што быццам пагаварыла з Вамі, мама. І паплылі, нахлынулі ўспаміны, нейкім чынам сцёртыя з памяці на доўгія гады.

І цяпер я кожны раз малюся небу, высокаму прыстанку Вашай светлай і шчодрой душы, мама, і дзякую Богу, што злітаваўся і паслаў мне міласць сваю: вярнуў у памяці Ваш голас.

Дай толькі сілы, Божа, выкласці на паперы мой амаль у паўстагоддзя маналог. Слухайце, мама. І даруйце мне.

Ваша Зоя.

Час усё непатрэбнае крышыць.

Дарагога — нішто не кране.

Свеціць золата на папялішчах,

Бо яно не згарае ў агне.

Л. ГЕНИЮШ

Два клёнікі

Каля нашай сяражскай хаты, колькі сябе памятаю, зелянелі, цягнуліся ўгару два клёнікі. Іх пасадзілі мае старэйшыя сёстры Ларыса і Алена ў кастрычніку 1964 г. у гонар майго нараджэння. Здавалася, што мы расцём з дрэўцамі навывперадкі. Мне падабалася назіраць вясною за выпырнутымі зялёнымі лісточкамі, слухаць майскімі вечарамі, як над дрэўцамі зумкаюць то складваючы, то распускаючы перламутравыя крылцы блішчастыя майскія хрушчы. Восенню я любіла збіраць чырванаватыя зоркападобныя лісты, каб паставіць на стол асенні букет, а адзін-два лісточкі абавязкова засушыць, паклаўшы ў адну са сваіх любімых кніг. Зімою я даставала кляновы лісток, і мне адразу ўзгадваліся тыя летнія ці асеннія дні... Пасля таго, як сыдзе снег, я спяшалася паглядзець, наколькі падраслі мае зеленавокія сябры, і заўсёды радавалася іх поспехам.

Ніхто і не думаў тады, што праз гады ў мяне з'явіцца верш

пад назвай «Два клёнікі» і што дрэвы абароняць хату ад пажару падчас навальніцы. Страшны ўдар грому прыняў на сябе адзін з маіх клёнаў.

Цяпер сябра майго дзяцінства — другі клён — у адзіноце вартуе бацькоўскую хату, але ў вершы мае дрэўцы разам.

Два клёнікі

Іх пасадзілі ў той дзень,
Калі я нарадзілася...
Гладзіў ім галінкі
Лагодны ветрык,
Здымаў парою дзённую стому
Вясёлы дожджык.
Так і раслі мы.
Навыперадкі —
Я і клёнікі.
...Не стала матулі.
Не стала роднай хаты.
Сюды вяртаюся
У снах і ў думках.
І кожны дзень малюся небу —
Высокаму прыстанку
Светлай мамінай душы.
І ім, двум клёнікам, —
Апекунам майго маленства.

Падручнік па матэматыцы

...Ну вось і ўсё, мама. Надышоў першы дзень без Вас. Марудна цягнецца час. Мае старэйшыя сёстры збіраюцца ад'язджаць. Ларыса — на працу ў Засульскую бальніцу, што недалёка ад Стоўбцаў. Таіса — на вучобу ў Мінскае педвучылішча. Тамара, якая чакае дзіцятка, таксама збіраецца з мужам дадому, у Мінск. Алена пайшла дахаты яшчэ ўчора — яна жыве ў прыгарадзе Слуцка. А брат Грыша ўвогуле не змог прыехаць на пахаванне: сумная тэлеграма знайшла яго ў далёкай Манголіі, куды яго з калегамі накіравалі на будаўніцтва дамоў, са спазненнем на пяць дзён. Але ён прыедзе, мама, абавязкова прыедзе, толькі праз тыдзень.

У нашай новай прасторнай хаце нам трэба прывыкаць жыць утраіх — бабулі, бацьку і мне.

Я стаю на ўзмежку і ўглядаюся ў пажухлы бульбоўнік. Хутка восень. Думкі зусім не дзіцячыя. Праз некалькі дзён мне ісці ў першы клас. Не страшна. Толькі нецікава. Чытаць і пісаць я даўно

ўмею. Нават ведаю шмат слоў па-англійску: Ларыса ўжо некалькі месяцаў вучыць мяне правільнаму вымаўленню. Пачала чытаць «Трывожнае шчасце» Івана Шамякіна. Кнігу цяжка ўтрымаць у маіх худзенькіх дзіцячых руках, але гэта дробязь у параўнанні з той незвычайнай асалодай, якую я атрымліваю ад чытання. Якія ўжо тут «палачкі і кружочки»!

Вы ж памятаеце той цікавы выпадак, як некалькі тыдняў таму бацька завёў мяне ў Сярэдняю школу «на падрыхтоўку». Будучая мая першая настаўніца, Марыя Лаўрэнцьеўна Амбражэвіч, загадала нам намалюваць кружочки, палачкі, квадрацікі. Бацька, які стаяў каля акна ў класе разам з іншымі бацькамі, усміхнуўся і кінуў мне галавою, маўляў, выконвай. Хоць дакладна ведаў, што да школы даўно падрыхтаваная. Я старанна і хутка выканала ўсё, што сказала настаўніца. Крыху счакаўшы, вырашыла, што, пэўна, трэба яшчэ нешта зрабіць. Здавалася, таго, што выканала, было для мяне мала. І я напісала наступнае: «Мяне завуць Зоя Янучок. Мой бацька Іван Паўлавіч працуе ў школе настаўнікам. Я буду вучыцца ў першым класе». Пасля я часта згадвала тое першае сваё сачыненне. Хто ведае, можа, з гэтага і пачаліся мае літаратурныя спробы пярэ? Настаўніца тады была вельмі здзіўлена. Я толькі не зразумела, чаму яна ледзь не заплакала. А Марыя Лаўрэнцьеўна ўжо адчувала, якія выпрабаванні чакаюць яе будучую выдатніцу ў самым хуткім часе.

...Да мяне падыходзіць заплаканая Тамара, абдымае і дае ў рукі, мабыць, першую кнігу, якая трапілася ёй на вочы, з купленых бацькам для мяне падручнікаў — падручнік па матэматыцы для 1-га класа. Просіць, каб я не сумавала: «Не плач. Калі будзе вельмі цяжка — чытай кніжачку. Запомні, сястрычка, ніколі не расставайся з кнігай. Чытай. Старайся вучыцца, Зоечка».

І я старалася. Клопатам і дабрынёю сагравала мяне мая настаўніца пачатковых класаў. Пройдуць гады, і я прысвячу адзін са сваіх ранніх вершаў менавіта ёй, Марыі Лаўрэнцьеўне. Яна атрымае мой ліст, прачытае і дашле мне таксама ліст у адказ са шчырымі словамі падзякі. Але гэта ўсё будзе значна пазней...

1 верасня 1972 года

Раніца. Сястра Таіса заплятае мне косы. І прыгадвае, як Вы, мама, умелі надзвычай прыгожа заплятаць сваім дзяўчаткам валасы ў «каласок». На жаль, мне ўжо ніколі не адчуць на сваіх валасах дотык Ваших рук і не насіць такіх «жытнёвых каласкоў»...

Усё прыгожае і новенькае на мне: светла-карычневая сандалікі, карычневая школьная сукенка ў складачкі, беленькі

атласны фартушок. Толькі капроныя стужачкі ў светлых валасах, купленыя старэйшай сястрою Аленаю, чорныя. Сёння я іду ў першы клас, мама. Бабуля хрысціць мяне, і я разам з бацькам і Таісай, якая прыехала, каб правесці мяне ў школу, выпраўляюся ў дарогу.

Іду той жа сцяжынкаю, па якой некалькі дзён таму, моцна трымаючыся за Ларысіну руку, ішла, праводзячы Вас у апошні шлях. На ёй яшчэ шмат крыху падвялых вярцінь. І мне ўяўляецца, што Вы побач. Ведаеце, мама, мною пройдзена ўжо нямала дарог, але кожную з іх я вывяраю тою сцяжынаю — Вашай апошняй і маёй першай. Першай у дарослае жыццё.

Вось і школа. Прыгожы двухпавярховы цагляны будынак. Шумна. Мора кветак. Усе ўсхваляваныя, асабліва бацькі першакласнікаў. Віншавальныя словы з новым навучальным годам дырэктара школы Аляксея Мікалаевіча Новіка, настаўнікаў. І вось ужо ў мяне ў руках цікавая рэч — школьны званок.

Аказваецца, даць першы званок на ўрачыстай лінейцы 1972/1973 навучальнага года даручана мне. Я, трошкі саромеючыся, выходжу на сярэдзіну спартыўнай залы, дзе адбываецца свята, і пачынаю з усёй сілы трэсці званком. Яго медны голас раздаецца нечакана звонка і радасна. Усхвалявана б'ецца сэрца, і я, шчаслівая, усміхаюся насустрач новаму школьнаму жыццю. А многія настаўнікі і бацькі, гледзячы на мяне, бясконца выціраюць вочы...

Случчыне

Я нізка пакланюся той
зямлі,
Дзе першы крок свой некалі
ступіла.
Дзе слёзы барвінкамі прараслі
Праз вечны боль —
матуліну магілу.
Дзе сум і радасць у адным
вянку
Спляталіся ў дзівосны час
вясновы.
Шчыміць душа — сасмяглую
раку,
Як і раней, лічу жыцця
асновай.
Тут родныя трымаюць карані
І салаўі спяваюць гэтак дзіўна.

Мой лёс, прашу, мяне абарані,
Не дай чужою стацца

на радзіме.

Куды б мяне дарогі ні вялі,
Я з кожным днём, як з кожным

новым вершам,

Ўсім сэрцам прырастаю

да зямлі,

Дзе некалі зрабіла

крок свой першы.

Першыя пяцёркі

Хутка мільгаюць вучэбныя дні. Тужліва. Сумна мне. Але я стараюся вучыцца. Дзецца ўсё лёгка. У сшытках маіх толькі пяцёркі. У першым класе нам адзнакі пачалі ставіць, здаецца, з другой чвэрці. Бабуля радуецца маім поспехам. Кожны дзень моліцца і хваліць мяне, малую.

Аднойчы прапанавала схадзіць да Вас, мама, расказаць пра ўсё.

— Не забудзь, вазьмі з сабою сшытачкі. Хай мама паглядзіць.

— А яна, што, убачыць? — спытала я.

— Убачыць, дзіятка. Усё яна бачыць.

Могілкі знаходзяцца недалёка ад нашай хаты, апошняй на ўскрайку вёскі. Калі ісці цераз поле, то і зусім побач. Нават Ваша, мама, магілка відаць з нашага двара. Надвячоркам, калі пачынае цямнець, жоўтым пясочкам свеціцца ўзгорачак, чарнеюцца жалобныя вянкi, глуха шумяць вершаліны старых соснаў. І тады становіцца трыожна і вельмі самотна на душы. Прызнацца, я вечарамі баюся адна выходзіць з хаты. Так і цягне паглядзець у той бок, дзе Вы цяпер, мама. А пагляджу — і мне робіцца страшна.

І вось сёння пасля школы, днём, «павідну», як кажа бабуля, мы ідзем на могiлкі. Бабуля вучыць, што трэба абавязкова перахрысціцца, калі заходзіш туды. Я зусім па-даросламу перахрысцілася. Знаёмаю сцечакаю падышлі да магілкі. Бабуля прачытала «Ойча наш» і папрасіла мяне пакласці на магілку тое, што прынеслі. Я вылажыла з торбачкі, якую захапілі з дому, некалькі цукерачак і кавалачкаў пячэння (так сказала бабуля) і два сшыткі.

— Хай паляжаць трошкі, а мы давай сходзім да маіх, пераведаем іх.

І мы з бабуляю пайшлі да вялікага, адзінага такога на ўсе сярэжскія могiлкі, драўлянага крыжа. Там пахаваны бабуліны бацькі Кацярына і Адам Шахновічы, а таксама сястра Аксеня, якая

памерла ў 16 гадоў «ад іспанкі». Пастаялі там, памаліліся. Бабуля, як і кожны раз, у гэты дзень таксама не прамінула папрасіць, каб у будучым ніколі не забывалі наведваць магілы яе родных. Той наказ, мы, ужо дарослыя, свята выконваем і цяпер.

Вярнуўшыся праз некаторы час да Вашай, мама, магілкі, мы заўважылі дзіўную рэч: са сшытачкаў былі зняты цэлафанавыя вокладкі. Сшыткі ляжалі так, як мы іх пакінулі, а сінія папяровыя вокладкі былі чамусьці высунуты з цэлафанавых.

Можа, гэта вецер? А можа. Так хацелася верыць, што Вы ўбачылі мае першыя пяцёркі.

Прыйдзі

Маме

Мне б да цябе прыйсці,
Пазваць у госці...
А я не памятаю зусім
Ні твар, ні постаць.
Матулечка мая,
Павер мне, мама,
Што не было і дня,
Каб я не ўспамінала.
І кожны раз прашу
Цябе, адзіная,
Прыйдзі у сон, прыйдзі
Хоць на хвіліну.
Не расплюшчу вачэй
Да самай раніцы,
Каб мне з табой даўжэй
Пабыць, пабачыцца.
Хто зразумее, хто?
Ці дапаможа гору?
Ужо столькі год прайшло,
А мне здаецца — ўчора.

Бабуліна малітва

Бабуля Арына, як заўсёды, моліцца кожную раніцу і вечар. За ўсіх. За жывых і за мёртвых, вымаўляючы гэтае слова на царкоўна-славянскі манер без націска «ё». Калі вельмі цяжка на душы, спявае ціхенька царкоўныя песні. Здаецца, і сёння бачу, як ціха коцяцца слязінкі па яе старэчым маршчыністым, але нейкім урачыста прасветлым у тую хвіліну, твары.

Кожны раз перад сном моліцца пасля поўнай малітвы коротка: «Дай, Божа, добрай ночы. Усім людзям і нам».

Мне бывае трошкі страшнавата, але я іду з бабуляю (бярэ мяне з сабою), калі яе часам увечары клічуць пачытаць Псалтыр па памерлым вяскоўцы. Бабуля чытае на стараславянскай мове. Яна, бадай, адна ў вёсцы толькі і ўмее. Я ціхенька сяджу і слухаю. Запамінаю. Вучуся суперажываць чужому гору. Іншая рэч, ці патрэбны гэты боль дзіцяці, але так было.

Прайшлі гады, і падчас вучобы на філалагічным факультэце педуніверсітэта ў мяне не было ніякіх праблем з прадметам «Стараславянская мова». На лекцыі шаноўнага выкладчыка кандыдата філалагічных навук Алеся Аляксандравіча Каўруса ішла заўсёды са светлым хваляваннем у душы. Здавалася, што чую знаёмае з дзяцінства, роднае, бабуліна: «Азь, буки, вѣди, глаголь, добро.»

А яшчэ я нечакана зразумела, што, кладучыся спаць, прагаворваю тую ж бабуліну малітву: «...усім людзям і нам.»

Можа, так і прыходзіць яна, сталая мудрасць, да чалавека. З бабулінай ці матулінай малітваю, што перадаецца з пакалення ў пакаленне. І я ўсцешана, што мае абедзве дачушкі і Вашы ўнучкі, мама, Ганначка і Насцечка ведаюць малітвы сваёй прабабулі Арыны Адамаўны і нясуць у сваіх дзявочых маладзенькіх сэрцах дабрыню і спагаду да людзей.

Кісель

Сёння да нас прыехаў брат Грыша з нявесткай Надзеяй і сваім першынкам, сыночкам Вадзімам — Вашым унукам, мама. Вынеслі посцілку, разаслалі яе на поплаве каля хаты. Вадзімка, мабыць, самы жвавы з Вашых унукаў, бегает па мяккай зялёнай траўцы, зрывае кветачкі, нешта радасна прамаўляе. Яму нядаўна споўнілася два гадоўкі.

Добры настрой братавай сям’і нечакана сапсавала я, калі моўчкі, глытаючы гарачыя слёзы (барані божа, каб пачулі суседзі), выйшла да іх, каб расказаць пра сваю крыўду.

Справа ў тым, што з прыходам у сям’ю мачыхі ў нас, мама, з’явіліся замкі: у клеці, дзе стаяў кубёлак з салам, у шафе, дзе ляжала яе бялізна. Можа, і яшчэ дзе, сёння ўжо не ўгадаю. І трэба было абавязкова спытаць дазволу, перш чым узяць у рукі нейкую рэч ці нават кавалак хлеба з салам.

А ў той дзень, мама, мне так захацелася кісялю, які стаяў у каструлі ў сенцах на стале, што я наліла сабе кубачак і выпіла. І кубачак за сабою памыла. І накрывуку закрыла. І нідзе ні кропелькі не разліла. Але мяне адлупцавалі, бо не спытала дазволу.

* * *

Як цяжка жыць, матулечка,
на свеце.
Як горка нам, тваім сірота
дзецям.
Бы тыя касачы, схіліліся
пад ветрам.
Як месяц уначы, ты нам
патрэбна.
Як сонейка удзень, глыток
паветра.
Ты кожнаму з дзяцей
Жывой патрэбна.

Льняное мора

З дзяцінства люблю назіраць, як цвіце лён. Тысячы блакітных маленькіх кветчак разам утвараюць суцэльнае шаўковае покрыва. Падзьме ветрык — і закалышацца нябеснага колеру хваля.

Спрактыкаваныя льнаводы сцвярджаюць: «Лён два тыдні цвіце, чатыры тыдні спее, на сёмы насенне ляціць». Насенне лёну, бліскае, цёмна-карычневае, звычайна саспявае ўжо ў жніўні. У кругленькай каробачцы прыкладна з дзясятка прыплюснутых зярнятак. Захопіш жменькаю некалькі сцяблінак, страсянеш — і зашастае, зашаматіць сваёй непаўторнай мелодыяй спелае дзіва.

У Антычнасці лён быў сімвалам святла, чысціні і вернасці. Льняное семя чалавек выкарыстоўваў у ежу яшчэ з часоў бронзавага і жалезнага вякоў. Цікава і тое, што льняная тканіна ўпершыню была выраблена ў горных раёнах

Індыі каля 9 тысяч гадоў таму. Затым каштоўная старажытная культура трапіла ў Вавілон, а пасля ў Егіпет. Старажытныя егіпцяне лічылі лён першым дабрадзяяннем багоў, а неўраджай яго — найвялікшым бедствам. З Егіпта лён трапіў у Грэцыю і Рым, а адтуль — у Заходнюю Еўропу. Да часу ўтварэння Кіеўскай Русі льнаводствам займаліся ўсе славянскія плямёны Усходняй Еўропы.

З XVI ст. льнаводства стала традыцыйным промыслам ва ўсходніх славян. Народ нават мае нябесную ахоўніцу гэтай справы — Святую Параскеву.

Далёка за межамі краіны славіцца наш беларускі лён. Вырошчвалі яго ў нашай вёсцы і ў часы майго дзяцінства. Нярадаснымі дзіцячымі ўспамінамі той лён і дагэтуль цвіце ў

маёй душы.

Ужо не памятаю, якой гэта было парою, хутчэй пад восень. Брыгадзір загадаў «узбіраць» лён. Вясковыя жанчыны, захапіўшы сярпы, выйшлі ў поле. Лённае поле было ў той год недалёка ад нашай хаты. Мачыха не пайшла. Яна амаль ніколі не выходзіла на працу ў паляводчую брыгаду. Выправіла мяне. Я ў свае адзінаццаць гадоў ніколі не ўпраўлялася з сярпом, але адмовіцца не магла — ад хаты павінен быць работнік.

Пад страхом ў істопцы вісела два сярпы: адзін большы, крыху заржавелы, другі лягчэйшы і меншы. Вось яго мне і далі ў рукі.

Праз некалькі хвілін я была ўжо каля балотца, а за ім і поле. Лён ляжаў роўненькімі радочкамі і, здавалася, урос у траву. Жанчыны яшчэ разгледвалі размеркаваныя дзялянкі, лічылі свае рады. Наша праца заключалася ў тым, каб узяць з поля патрэбную колькасць сцяблін, перахапіць на згіб левай рукі, зрабіць з больш тонкага пучка перавясла і перавязаць сноп. Не памятаю, колькі трэба было саставіць разам снапоў, здаецца, шэсць, а зверху на іх надзець сёмы. Так атрымліваліся мэндлікі.

Жанчыны былі вельмі здзіўлены, убачыўшы мяне на полі. Хто змаўчаў, а нехта і не прамінуў адпусціць пару «гарачых» слоўцаў у бок нашай хаты. Адна з жанчын паказала мне, як пры рабоце правільна ў правай руцэ трымаць серп, кончыкам падчэпліваючы сцябіны. Як скручваць тугое перавясла.

Давялося працаваць мне нядоўга. Як ні старалася, а ўсё ж не змагла без здарэнняў адпрацаваць дзень. Чарговы раз узмахнула сярпом і не паспела азірнуцца, як мая левая рука залілася крывёю. Нават болю не адчула. Толькі нечаканасць і страх: што ж будзе? Гэта ж трэба так асарамацицца перад людзьмі.

А жанчыны ўжо спяшаліся да мяне. Адна на хаду скінула з галавы хустку і, разарваўшы яе напалам, хутка пачала перавязваць мой вялікі палец на левай руцэ. Мяне адправілі дадому.

Якімі ж доўгімі былі для мяне, мама, тыя паўкіламетра! Баялася, як сустрэнуць дома, што скажуць. Але там на гэты раз моцна не сварыліся: кроў ішла доўга. Бацька сам начыста перавязаў рану, трохі паўшчуваў. І на гэтым скончылася. А вось шрам на левай руцэ застаўся на ўсё жыццё.

І ўсё ж, калі зацвітае лён, я доўга і з задавальненнем гляджу на гэтае сіняе шаўковае лённае мора.

Татаршчына-1976

Мамачка, я сёння такая шчаслівая! Муж Ларысы, Іван Аляксандравіч Пшанічны, забраў мяне на лета да сваіх бацькоў у

вёску Татаршчыну, што за дваццаць пяць кіламетраў ад Стоўбцаў.

Вадзіцель хутка імчаў нас на заводскім узіку. Іван, Ваня, як мы яго звалі, усю дарогу пра нешта нам расказваў, нават спяваў свае любімыя і модныя на той час песні.

Справа ў тым, што ў 1974 годзе на экраны выйшаў фільм «Аніскін і Фантамас», зняты на Цэнтральнай кінастудыі дзіцячых і юнацкіх фільмаў імя Максіма Горкага. Песні з фільма ў выкананні Генадзя Бялова адразу палюбіліся шматлікай глядацкай аўдыторыі. Глядзелі і мы з Ларысай «Аніскіна...» у Засульскім вясковым клубе і амаль імгненна вывучылі на памяць песні з гэтага фільма.

Несумненна, любіў іх спяваць і наш Ваня, і цяпер, пад вуркатанне матора, ён прыгожым голасам напяваў песню «Травы, травы.» Гэтая песня кампазітара Уладзіміра Шайнскага на словы Івана Юшына і сёння адгукаецца ў сэрцы светлым шчымлівым сумам і пераносіць мяне ў тыя імгненні бесклапотнага і шчаслівага дзяцінства, якія я ўсё ж адчула дзякуючы сям'і Пшанічных.

...Каля татаршчынскай хаты нас сустрэлі бацькі Вані — Яніна Канстанцінаўна і Аляксандр Васільевіч, з якімі пэўны час жыла і наша Ларыса, цяпер ужо іх нявестка, якую яны бясконца любілі і шанавалі. Бабуля адразу абняла мяне, пацалавала, а затым і дзядуля. На сталае нас чакала вялікая гара аладак з малаком і мёдам (дзед трымаў пасеку), смачная шынка (так тут называюць вэнджаны кумпячок) і шмат іншых прысмакаў. А галоўнае — дабрыня і душэўная цеплыня панавалі навокал.

І пачалося маё райскае жыццё. Няхай сабе толькі на летнія месяцы, але гэтыя дні будуць саграваць мяне найсвятлейшымі ўспамінамі ўсё жыццё.

Ларыса прыходзіла з Засульскай бальніцы, дзе працавала тады старшай медсястрой, рукі прыемна пахлі эфірам і рознымі лекамі, абдымала мяне. А калі ў сястры не было дзяжурства, мы хадзілі на рэчку, купаліся, загаралі, збіралі ў рове цёмнагалоўя крамяныя баравічкі, шмат чыталі, развучвалі песні. Бабуля вучыла мяне «пацерам» (малітвам) і вершам на польскай мове, якія ведала яшчэ «за польскім часам».

Я ўпершыню была «бобкаю», «сонейкам», як ласкава называла мяне бабуля Яніна. Калі я па звычцы ўставала зранку, каб нешта рабіць, яна гаварыла: «Паспі яшчэ, бобка. Адпачні. Тады паснедаеш. Я табе ўжо аладачак напекла. З млечкам ці смятанкаю надта смачна.» І я зноў засынала спакойным дзіцячым сном. Прачыналася гадзін каля дванаццаці дня. І — во дзіва! — ніхто на мяне не сварыўся, нікому я не замінала.

Увечары разам з вясковымі дзецьмі я хадзіла «на касцёр», дзе

збіралася моладзь і дзетвара. Тут, у Татаршчыне, я ўпершыню ўбачыла зорнае неба, захапленне якім так і засталася на ўсё жыццё.

Пазней, маючы ўжо дзвюх дачок, я кожнае лета прыязджала сюды з дзецьмі. І не толькі я. Бывала, нас адпачывала тут летам па васямнаццаць чалавек, ажно даводзілася ставіць брызентавую вайсковую палатку ў двары.

Так, мама, сям'я Пшанічных стала роднай для кожнага з Вашых дзяцей і ўнукаў. Сюды мы прыязджалі, як дадому. Тут, каля сасновага лесу, які пераходзіць у Налібоцкую пушчу, дзе самае чыстае ў свеце паветра і самая смачная крынічная вада, дзе самае высокае неба і самыя салодкія лясныя ягады, павырасталі Вашы ўнукі. Бо ў новай сяражскай хаце, якой Вы так і не паспелі нацешыцца, з той пары, як не стала бабулі Арыны, нас ужо ніхто ніколі не чакаў.

.А лета праяцела імгненна. Трэба было збірацца ў Сярагі. Хутка ў школу. Сэрца трывожна сціскалася. І хацелася прыехаць і ўцячы з дому, каб ніколі туды больш не вяртацца. Але бабуля Яніна супакойвала: «Хутка зноў лета. І мы цябе забяром да сябе. А хочаш, хадзі ад нас у Засульскую школу».

Толькі хто ж мяне адпусціць. Трэба рабіць выгляд, што ў сям'і ўсё добра. І я вяртаюся ў халодны і чужы для мяне родны дом.

А Татаршчына, верыцца мне, яшчэ не раз прыветна сустрэне і нас, і нашых дзяцей, і нашых сяброў. І, спадзяюся, нашых унукаў і праўнукаў. І назаўсёды застанецца для мяне найлепшай у свеце мясцінай — маёй радзімай.

* * *

Стаўбцоўшчына! Мой любы сэрцу край.

Яшчэ адзін куток у Беларусі,

Куды душой збалелаю імкнуся,

Дзе так прыветна стрэне шумны гай

І здыме стому ціхая Сула,

Як верная дачка сівoga Нёмана.

І ногі панясуць мяне нястомна

Да некалі шматлюднага сяла.

...Жыццё гартае вечны каляндар.

Сыходзяць людзі — патухаюць зоры.

Спатоль тугу, мой дзедаўскі абшар.

Дай птушцы крылы лётаць на прыволлі.

Сяброўства са словам

Яшчэ ў першым класе я перачытала шмат кніг з дамашняй

бібліятэкі і вельмі любіла ў той час творы Івана Шамякіна. Бацька, бачачы, што я чытаю кнігі не па ўзросце, аднойчы прынёс мне «Канька-гарбунка» Пятра Яршова. Я прачытала з цікавасцю. Але ўсё ж мне больш падабаліся сур'ёзныя мастацкія творы беларускіх пісьменнікаў. (У свае сем гадоў я была надзвычай дарослая для казак. Парадаксальна, але захапленне імі прыйдзе да мяне значна пазней, калі сама стану мамаю.)

Яшчэ адной любоўю і на ўсё жыццё для мяне сталі творы Івана Мележа. Так атрымалася праз гады, што сваю дыпломную працу ў педуніверсітэце я пісала на тэму «Няўласна-простая мова ў творах Івана Мележа». Таму «Людзі на балоце» і «Завеі, снежань» вывучыла амаль на памяць.

А ў Сяражскай сярэдняй школе, дзе я правучылася 8 класаў (на той час базавая адукацыя), я з цікавасцю наведвала ўрокі беларускай літаратуры, тым больш што родную мову і літаратуру выкладаў у нашым класе мой бацька, Іван Паўлавіч Янучок.

Кожны з урокаў беларускай літаратуры нагадваў міні-спектакль. Іван Паўлавіч, які меў, акрамя філалагічнай, яшчэ адукацыю рэжысёра народнага драматычнага тэатра, выдатна дэкламаваў. Ведаў на памяць мноства вершаў беларускіх і рускіх паэтаў.

Усе захоплена слухалі настаўніка і нават некаторым школьным хуліганам сваволіць на ўроку не хацелася. Усім было цікава. Бацька не любіў ставіць двоек. Ён даваў тым, хто не вывучыў, дадатковае заданне дадому і абавязкова выклікаў вучня на наступны ўрок. Таму ўсе ведалі, што вывучыць давядзецца. Ну, а калі выходзіла да дошкі я, то ўсе маглі спакойна сядзець і слухаць, таму што амаль трыццаць хвілін Іван Паўлавіч «дапытваў» мяне. Задаваў дадатковыя пытанні, а ў канцы абавязкова пытаўся ў класа:

— Як думаеце, якую адзнаку заслужоўвае вучаніца?

— Пяцёрку! — чулася дружнае ў адказ.

Я вучылася на выдатна, і бацьку вельмі важна было, каб аднакласнікі бачылі, што адзнакі мае заслужаныя.

Вось так паступова і ўзнікала любоў да ўсяго беларускага і ў прыватнасці да роднай літаратуры. Стаўшы сама настаўнікам беларускай мовы і літаратуры, я часта прыгадвала тыя бацькавы ўрокі і да сённяшняга дня ўдзячная яму за выхаваную любоў да роднага слова. Гэта былі першыя крокі. Затым вялікі ўплыў на маё прафесійнае станаўленне аказала сястра Ларыса Іванаўна Пшанічная, якая акрамя медыцынскай, мела яшчэ дзве вышэйшыя адукацыі — настаўніка беларускай мовы і літаратуры і дэфектолага-лагапеда — і аддала педагагічнай працы трыццаць два гады.

Пройдзе час, і мы з Ларысай Іванаўнай будзем працаваць разам настаўнікамі беларускай мовы і літаратуры ў слускай СШ № 10 імя С. Ф. Рубанава. Менавіта ў той школе, дзе наш бацька ў 1948 годзе быў на педагагічнай практыцы.

А пакуль што любоў да кнігі, чытання, цікавыя школьныя ўрокі, без сумневу, паўплывалі на тое, што ўжо ў першым класе я пачала, як некалі казаў незабыўны Алесь Пісьмянкоў, «думаць вершы». І гэтыя вершаваныя дзіцячыя радкі давалі надзею на маё далейшае сяброўства са словам.

Студэнцкае жыццё

Верасень 1980 года. Падчас вучобы на першым курсе Мінскага медыцынскага вучылішча № 2 жыву ў сям'і сястры Тамары, на вуліцы Галадзеда. І хоць самі яны на той час месціліся з маленькімі дзецьмі ў «палутарцы», знайшлося там месца і мне. Родныя вырашылі прыгледзець за мною, пятнаццацігадовай, дапамагчы на першым часе адаптавацца ў вялікім горадзе, за што я ім вельмі ўдзячная.

За першы год неабходна было не толькі адолець агульнаадукацыйныя прадметы, але і добра вывучыць лацінскую мову, каб пасля не рабіць памылак пры выпісванні рэцэптаў, не проста вывучыць, а «выгрызці» анатомію, прычым назву кожнага органа, кожнай костачкі не толькі па-руску, але і на латыні. Карацей, хто вучыўся ў медыцынскім, той мяне разумее. Было няпроста, асабліва на пачатку. Дапамагала цікавасць да будучай прафесіі. Не паверыце, але радалі вочы нават насценныя і настольныя пластмасавыя муляжы, сапраўдныя чалавечыя косці, некаторыя нават з «мазалямі» пасля пералому, перасыпаныя спецыяльным белым парашком, ад якога рукі доўга мелі спецыфічны пах.

Стыпендыя мая на той час была невялікая — 30 рублёў, але пры рэжыме страшэннай эканоміі хапала на ўсё — сціплыя абеды, касметыку, бялізну, якую хацелася мець самую прыгожую. Добра, што не было вялікай патрэбы ў адзенні: усё роўна з раніцы да вечара мы хадзілі як на заняткі, так і на практыку ў белых халатах. І таму большую частку стыпендыі мы з сяброўкамі трацілі на білеты ў тэатры. Не заставалася ніводнай прэм'еры ў Нацыянальным тэатры імя Янкі Купалы, Тэатры оперы і балета, дзе б мы ні пабывалі.

Адкрывалі для сябе паэзію Марыны Цвятаевай, Ганны Ахматавай, перапісвалі і вучылі на памяць песні Уладзіміра Высоцкага, часта хадзілі ў кіно. Больш за ўсё любілі наведваць кінатэатры «Кастрычнік» і «Перамога». Захапляліся нямецкай

дыска-групай «Boneu M.», улюбёныя ў салістку Элізабет Мітчал, шведскім квартэтам «ABBA», што былі асабліва папулярныя ў пачатку 1980-х гадоў.

У канцы першага года навучання мне далі месца ў пакоі ў інтэрнаце для медыцынскіх работнікаў Гарадской клінічнай бальніцы хуткай дапамогі г. Мінска. Жылі ў новым дзевяціпавярховым будынку па адрасе: Кіжаватава, д. 60А, п. 903. Для студэнтаў тады было адведзена некалькі паверхаў. Спачатку прывыкалася няпроста, а пасля мяне пасялілі ў адзін пакой з дзяўчынай з групы — Ларысай Палянскай. Мы пасябравалі. Дзяліліся апошнім. Я — са стыпендыі, яна — калі прыедзе ад бацькоў, з вёскі. Так і сябруем да гэтага часу. Ларыса стала хроснай маці маёй старэйшай дачкі Ганны.

...На ўсё жыццё запомніла прозвішча сваёй першай хворай, якую давялося прымаць на агульнай медыцынскай практыцы ў пульманалагічным аддзяленні 9-й мінскай бальніцы — Туміловіч. А падчас практыкі ў аддзяленні гнойнай хірургіі 2-й савецкай бальніцы, як мы называлі яе і якая тады размяшчалася ў будынку па вул. Максіма Багдановіча, наўпрост з акна другога паверха, з перавязачнай, я назірала за адкрыццём помніка Максіму Багдановічу. Праўда, толькі паспела кінуць вокам: неабходна было тэрмінова скончыць перавязку. Працавала ў пары з доктарам-інтэрнам. Ён ставіў дрэнаж, я перавязвала.

Потым была грунтоўная практыка пасля першага курса ў гінекалагічным аддзяленні Гарадской клінічнай бальніцы хуткай дапамогі г. Мінска. Вось тут я працавала амаль месяц. Усе студэнты раз'ехаліся на канікулы, а мне не было куды спяшацца, і я папрасіла дазволу затрымацца на практыцы даўжэй. Так і працавала цэлы чэрвень. Толькі за раніцу трэба было зрабіць больш за 80 уколаў.

Мае старанні не прайшлі дарэмна. У канцы месяца загадчыца аддзялення паклікала ў ардынатарскую, шчыра пагаварыла са мною, распытала пра далейшыя планы і прапанавала, у выпадку маёй згоды, пры размеркаванні зрабіць на маё прозвішча запыт для далейшай працы ў іх аддзяленні. Аўтаматычна за мною замацаваўся б не проста ложка, а пакой у інтэрнаце. Я дала згоду. Аднак гэтаму не суджана было збыцца: лёс распарадзіўся так, што на трэцім курсе, незадоўга да дзяржаўных экзаменаў, мне давялося па сямейных абставінах пераводзіцца ў Слуцкае медвучылішча, якое скончыла паспяхова, здаўшы на выдатна ўсе дзяржаўныя экзамены.

З асаблівай цеплынёй успамінаецца і час навучання ў Слуцку. Так атрымалася, што маім класным кіраўніком стала Марыя Сцяпанавна Мяцельская, якой, на жаль, ужо няма сярод нас. Яна

была класным кіраўніком і ў сястры Ларысы, падчас яе вучобы на медсястрынскім аддзяленні Слуцкага медвучылішча. Мабыць, было наканавана лёсам, каб мы пасябравалі з Марыяй Сцяпанаўнай на ўсё жыццё. І на тое было шмат прычын, але не пра гэта размова.

А ў групе Марыі Сцяпанаўны, як яна мне расказвала праз гады, з маім прыходам жыццё актывізавалася. Перад дзяржаўнымі экзаменамі ў медвучылішчы праводзілі конкурс прафесійнага майстэрства, для ўдзелу ў якім ад нашай групы вылучылі мяне. Усе практычныя этапы конкурсу прайшла бездакорна: «Першасная апрацоўка нованароджанага», «Унутрымышачныя ін'екцыі», «Унутрывенныя ін'екцыі», «Накладванне павязак», «Накладванне шын (імабілізацыя пераломіў)». Зрабіла толькі дзве памылкі ў кантрольнай рабоце (на гэта былі свае прычыны), з якой пачынаўся конкурс, і апынулася ў першай пяцёрцы ўдзельнікаў. А марыла ж пра першае месца.

Марыя Сцяпанаўна тады мяне шчыра супакойвала. Яна, як ніхто, ведала прычыну, што перашкодзіла мне перамагчы ў конкурсе, да якога я рыхтавалася цэлы месяц, адпрацоўваючы навыкі маніпуляцый з секундамерам.

На жаль, па аб'ектыўных прычынах мне не давялося стаць урачом, пра што я заўсёды марыла і нават скончыла падрыхтоўчае аддзяленне Мінскага медыцынскага інстытута, але да гэтага часу не пакідае любоў да прафесіі медыцынскага работніка і захоўваецца мой самы прыгожы і дарагі сэрцу ўбор — белы халат і белая шапачка.

Але ведаеце, мама, я ні пра што не шкадую. Філалогія стала маім жыццём. Сёння я маю гонар і вялікую адказнасць кіраваць лепшай сярод лепшых рэдакцыйных устаноў і кожны месяц, трымаючы ў руках свежы нумар часопіса «Роднае слова», радавацца нашым сумесным з калегамі поспехам. А прафесія медыцынскага работніка, атрыманая ў юнацтве, дапамагае мне пачалавечы ставіцца да людзей, суперажываць чужому гору, успрымаць чужы боль як свой і радавацца, калі радуецца іншыя.

Перад вяселлем

Заўтра маё вяселле. Людзі кажуць, «у маі жаніцца — век маяцца». Тады пра гэта не ведала. Нечакана для сябе выходжу замуж за хлопца са сваёй вёскі. Пазнаёмілася з ім прыкладна год таму, калі ў нашай школе быў выпускны вечар. Як толькі ўбачыла, сэрца падказала: ён будзе маім мужам. Чаму так інтуітыўна адчула, і сёння не ведаю. Яшчэ зусім не збіралася замуж. Наперадзе была вучоба ў медінстытуце. Ды і ўсё было супраць

гэтага шлюбу. Мне б добра падумаць, угледзецца ў факты і знакі, якіх было больш чым дастаткова. Можа, гэта Вы, мама, так аберагалі мяне. А я, зусім маладзенькая, тады не зразумела гэтага.

...І вось заўтра вяселле. З нашай групы медсястрынскага аддзялення выходжу замуж першай. Дзяўчатам не верыцца: занадта сур'ёзнай я была на свае гады. І ўсе ведалі пра маю мару паступіць у медінстытут, стаць урачом, а тут ні з таго ні з сяго — вяселле.

Бацькі будучага мужа Міхаіл Сцяпанавіч і Надзея Васільеўна, якія прынялі мяне ў сваю сям'ю як родную дачку, з самага пачатку прапаноўвалі згуляць вяселле толькі ў іх, але чамусьці розуму не хапіла прыслухацца. Ды і як жа так, у нас новая бацькоўская хата! І мы зрабілі яшчэ адну памылку, пагадзіўшыся ладзіць першы дзень вяселля ў доме бацькі і матчы.

Забягаючы наперад скажу, што незвычайныя метамарфозы адбыліся і з вясельным караваем, дзе ў самым цэнтры красаваліся два лебедзі. Засталося толькі дзівіцца, каму спатрэбілася адрэзаць і выкінуць аднаго лебедзя з каравай, які захоўваўся ў новым, чыстым бетонным склепе і куды доступ мелі толькі бацька і матчы. Калі прыйшла пара дзяліць каравай, яго прынеслі з адной птушачкай. Які трывожны знак! А на раніцу некуды знік і кавалак каравай маладых, які мы з мужам, паклаўшы на стол, з-за хвалявання і няведання народных традыцый, нават не пакаштавалі. А між тым, гэта быў наш першы сямейны хлеб.

...Напярэдадні вяселля я іду на могілкі. Доўга стаю адна каля Вашай, мама, магілкі. Расказваю пра свае планы, сваё каханне і трывогі. Неспакойна ў мяне на душы. І, як пасля пакажа час і нават святочны вясельны дзень, — недарэмна.

Віралэ

Ласкавы позірк люблага,
Убору белле шлюбнага.
Вясельны вечар.
Не стала жонкай любую,
Сустрэлася са згубаю.
А словы — вецер.

Адзінота

Адзінота. Адзінота. Адзінота.
Як развеець змрочную тугу?
Подых ветру, летні шэпт лістоты

Ў сэрцы назаўсёды зберагу.
Цёплыя дзянькі усё радзей,
Ліст апошні стыне на бярозе —
Цёмны вугалёк з кастра надзей.
Шчасце затрымалася ў дарозе.
Восеньскі марозік лашчыць слота,
Студзіць сэрца горкая пяшчота.
Цяжкая душэўная работа —
Адзінота. Адзінота. Адзінота.
Адна нота.

Участковая медыцынская сястра

1 жніўня 1983 года — мой першы працоўны дзень у якасці ўчастковай медыцынскай сястры Слуцкай гарадской дзіцячай паліклінікі. Прыйшла працаваць на ўчастак пад № 13, які абслугоўваў цэнтральную частку горада — вуліцы Леніна, Жукава, Канановіча, Ленінскую, Віленскую, Капыльскую, частку Чыгуначнага праезду. Участковым педыятрам была ў той час Валянціна Пятроўна Журкоўская, якой я вельмі ўдзячная за разуменне і падтрымку маіх першых прафесійных крокаў.

У гэты перыяд пачалі будаваць новую цэнтральную раённую бальніцу прыкладна на 800 ложкаў. Прызнаюся, мама, я марыла, як толькі здадуць бальніцу ў эксплуатацыю, то абавязкова перайду на працу ў стацыянар. У паліклініцы мне не надта падабалася: здавалася, што мала практычнай работы. Я, якая рыхтавалася да працы хірурга і марыла пра медыцынскі інстытут, гатова была на многае: рабіць уколы, ставіць кропельніцы, дрэнажы, апрацоўваць раны, нават шыць, калі патрэбна, накладваць павязкі, прымаць роды, вызначаць дыягназы і многае-многае іншае, чаму мяне навучылі найлепшыя выкладчыкі-практыкі дзвюх навучальных устаноў.

Без адрыву ад працы я скончыла падрыхтоўчае аддзяленне Мінскага дзяржаўнага медыцынскага інстытута. Але для таго, каб вучыцца на лячэбным факультэце, трэба было жыць у сталіцы. Мой яшчэ адзін няправільны крок (вяртанне па патрабаванні мужа з Мінска ў Слуцк) паўплываў на далейшы лёс.

Цэнтральная раённая бальніца была дабудавана ў 1986 годзе, але ў мяне ўжо былі іншыя планы на жыццё.

Аднак вярнуся да працы ў паліклініцы. Многім медыкам было за шчасце там працаваць. Тры гадзіны ў кабінёце на прыёме, затым патранаж (медсёстрам тады па плане неабходна было наведваць за дзень 14 дзетак. — З. П.) і запаўненне картак. Трэба было ясна весці па ўстаноўленых формах медыцынскую

дакументацыю, своечасова рабіць справаздачы таксама па формах зацверджанага ўзору, дакладна запаўняць карткі пасля патранажу. І менавіта гэтая «бухгалтэрыя» мне тады не зусім падабалася. Хацелася паболець «жывой» працы.

Увага супрацоўнікаў паліклінік заўсёды скіравана на своечасовае выяўленне паталогій, дыспансерызацыю і лячэнне. Маёй асноўнай задачай было аказанне кваліфікаванай амбулаторнай медсястрынскай дапамогі маленькім жыхарам горада.

Разам з Валянцінай Пятроўнай мы павінны былі арганізоўваць і праводзіць прафілактычную работу, скіраваную на зніжэнне захворванняў, інваліднасці і смяротнасці сярод дзіцячага насельніцтва, на гігіенічнае выхаванне дзяцей і падлеткаў; аказваць лячэбную дапамогу.

Трыццаць гадоў таму ў нас яшчэ не было аднаразовых шпрыцаў. І гэта вельмі ўскладняла працу. Мне выдалі невялікі прамавугольны (прыкладна 10x20 см) медыцынскі стэрылізатар, некалькі шпрыцаў («двоечку» на 2 мл, «пяцёрачку», «дзясятачку»), пінцэт і некалькі тупаватых іголак. Усё гэта трэба было за кожным разам стэрылізаваць. Часта, зрабіўшы ўколы, прыходзілася ў кватэры пацыента прасіць дазволу прастэрылізаваць шпрыцы, каб ісці да наступнага дзіцяці. Ні многа ні мала працэс стэрылізацыі займаў 45 хвілін. Зразумела, гэта значна павялічвала час, адведзены на патранаж.

Укладку ўчастковай медсястры, дзе ў падпісаных ячэйках ляжалі ампулы для першай і неадкладнай дапамогі, стэрыльныя бінты, вата і іншае неабходнае начинне, я пашыла з кавалка блакітнай медыцынскай цыраты сама. Самае цікавае, мама, што тая ўкладка з усім начиннем захоўваецца ў мяне і сёння. З той пары засталася звычка заўсёды насіць з сабою лекі для аказання першай дапамогі.

На прыёме таксама хапала клопату. Бясконцыя чэргі, хваляванне мам. Адзін дзень, аўторак, у нас быў адведзены для прыёму здаровых дзетак. Ён так і называўся — Дзень здаровага дзіцяці. Ім трэба было своечасова рабіць пробу на туберкулёз (рэакцыя Манту); прышчэпкі супраць ветраной воспы, коклюшу, адру, дыфтэрыі, краснухі, поліяміэліту.

Знаёмства з маленькімі пацыентамі ў нас пачыналася яшчэ да іх нараджэння. У мае абавязкі ўваходзіў і дародавы патранаж цяжарных на ўчастку. Затым першы патранаж нованароджанага, кансультацыя бацькоў па доглядзе за немаўляткам.

Тыя шчаслівыя імгненні майго медыцынскага мінулага на ўсё жыццё засталіся ў сэрцы. Раніца. Прыходжу ў паліклініку на працу. Адчыняю дзверы кабінета. Аправаю белы халат. І я ўжо не

тая, якой была некалькі хвілін таму. Я — медыцынская сястра дзіцячай паліклінікі, якой сёння дзевядзецца прафесійна, дакладна выконваць усе распараджэнні ўрача, сустракацца з маленькімі пацыентамі і іх бацькамі, радавацца і засмучацца, абмерваць і ўзважваць дзетак, выпісваць рэцэпты, спяшацца на дапамогу, ісці на патранаж, рабіць уколы, мазаць зялёнкай пупавіну нованароджаных. Адным словам — жыць!

Нараджэнне першай дачушкі Ганначкі

Стаяў марозны лютаўскі дзень 1984 года. Мы жылі тады на кватэры ў Слуцку непадалёк ад Свята-Міхайлаўскай царквы па вуліцы Чырвонаармейскай, 54. Пераехалі туды ў снежні 1983 года, амаль за месяц да маіх родаў. Здымалі пакойчык у Алены Савельеўны Сяргеевай. Абаграваўся пакой печкай, а дроў мы на зіму не нарыхтавалі, бо нават не думалі, што дзевядзецца жыць у прыватным сектары. Выкарыстоўваць гаспадыніны я шкадавала, дзе ёй, старэнькай, пасля браць: самой трэба было штодзень паліць у печы. Я глядзела на гаспадыню, і ў памяці ўсплываў вобраз бабулі Арыны.

Алена Савельеўна была цудоўным і добрым чалавекам. Жылі мы з ёю душа ў душу.

Якраз днём 6 лютага старэйшая сястра Алена выпісала на заводзе прычэп драўнінных адходаў. Прыйшла цяжарная дачкою Сашкаю Ларыса і мы ўчатырох — сёстры Ларыса і Алена, Алена Савельеўна і я насілі гэтыя, як мы называлі, «шчэпкі». Муж мой быў на працы, ды і, папраўдзе, яго ніколі не цікавілі дамашнія клопаты.

Старэйшыя бераглі мяне, не давалі памногу падымаць, вельмі перажывалі, як-ніяк праз два дні ў мяне быў тэрмін родаў. Але на каго перакінеш гэтую работу: на Ларысу, якой самой праз месяц нараджаць, на гаспадыню кватэры, якой 85 гадоў, ці на Алену, якая пасля начной змены сама была вельмі стомленая. Таму я і старалася працаваць нароўні з усімі.

Ужо бліжэй да вечара ў мяне забалела спіна, пачаліся рэдкія схваткі, але ўсё ж нам удалося разгрузіць той памятны прычэп.

Муж, вярнуўшыся з работы, адвёз мяне ў радзільнае аддзяленне Слуцкай ЦРБ. І прыехаў пераведаць толькі праз два дні.

Так 6 лютага 1984 года я стала мамаю. Роўна ў 24 гадзіны, пад гукі гімна Савецкага Саюза (радыёкропка была побач з радзалай), я ўпершыню пачула галасок сваёй дачушкі. Цяпер дзіця адразу не забіраюць ад маці, а тады дачку мне нават не паказалі.

Праз недарэчную ўрачэбную недакладнасць — чамусьці палічылі, што ў нас розныя рэзус-фактары, — яе не прыносілі да мяне карміць ажно два дні. І толькі на трэці, калі я ўжо не магла больш жыць абяцанкамі акушэрак, а цвёрда запатрабавала прынесці маё дзіцятка, мне прынеслі адразу чацвёрта: два беленькія тугія скрутачкі на адной руцэ, і яшчэ два — на другой. З прыязнай усмешкай медсястра прапанавала:

— Выбірайце сваё, калі пазнаеце.

А што ж тут выбіраць! Тут сэрцам адчуваеш — твая! Зразумела, што я беспамылкова паказала на сваю дачушку. Яна была вельмі падобная да мяне ў маленстве — тыя ж вочкі, той жа носік, вусны. Крывінка мая.

Я ўжо ведала, што назаву яе Ганнай, Анюткай — у Ваш гонар, мама.

Адзінаццацікласніца

Дзіва дзіўнае, але адзінаццацікласніца — гэта я. У дваццаць адзін год.

Зразумеўшы, што з мараю пра медыцынскі інстытут мне давядзецца развітацца, я пачала думаць пра дэфекталагічны факультэт педінстытута. Аказалася, што прынялі б пры ўмове наяўнасці накіравання, а яго ніхто ў нашым невялікім горадзе Слуцку мне даць не мог: спецыялістаў хапае, вакансій няма. А не вучыцца было нельга. Мне здавалася, што гэта будзе здрада ў адносінах да Вас, мама. Ваша Зоя, выдатніца, якая ў пяць гадоў ужо чытала (няхай і амаль нічога не разумеючы) асобнай кніжачкай работу «Лев Толстой как зеркало русской революции» У. І. Леніна (?!), абавязкова павінна была атрымаць вышэйшую адукацыю. Інакш нельга. І тады выйшла на першы план яшчэ адна любоў — любоў да роднай мовы і літаратуры. Аднак паступіць у педінстытут з медыцынскай адукацыяй было няпроста.

Пасля смерці Генеральнага сакратара ЦК КПСС Л. І. Брэжнева, а затым Ю. У. Андропова, Цэнтральны Камітэт узначаліў К. У. Чарненка, які вырашыў распачаць рэформы ў адукацыі. У 1984 годзе ім была ўнесена прапанова змянення школьнай структуры і павелічэння тэрміну навучання. Цяпер замест 10 класаў трэба было вучыцца 11, дзяцей прымалі ў школу з шасці гадоў, некаторыя змены былі і ў вышэйшай школе. Пэўна таму, калі я пачала кансультавацца наконт паступлення на базе сярэдняй спецыяльнай медыцынскай адукацыі, мне адказалі проста: паступайце ў медінстытут. А вось каб была агульная сярэдняя адукацыя, або педагагічны стаж.

І я іду на неардынарны крок. Змаўчаўшы пра медыцынскую

адукцыю, паступаю вучыцца ў вячэрнюю школу. Здаю экстрэнам экзамены за 9-ы і 10-ы класы, і мяне залічваюць у 11-ы. Праўда, настаўнікі рассакрэцілі мяне хутка, бо я ніяк не магла сарыентавацца, што я павінна ведаць, а якую тэму быццам яшчэ і не вучыла. Зразумеўшы маю сітуацыю, на дзіва, паставіліся да мяне надзвычай прыязна.

Заняткі ў вячэрняй школе былі арганізаваныя ў дзве змены — раніцай і ўвечары. Паколькі маёй Ганначцы было толькі паўгода, увечары вучыцца я не магла. Давялося выбраць ранішні час.

Вячэрнюю школу я закончыла даволі паспяхова — з некалькімі чацвёркамі. Здавалася б, нарэшце можна паступаць, але мой муж «прыклаў намаганні», і свае атэстат аб сярэдняй адукацыі і ваенны білет я ўбачыла толькі праз некалькі гадоў, і то з дапамогай супрацоўнікаў абласной пракуратуры.

Сцяўшы зубы, пайшла іншым шляхам. Каб зарабіць педагогічны стаж, я іду на працу ў дзіцячы садок № 20 «Казка». У маёй групе ранняга ўзросту (ад года да трох) было ажно трыццаць дзетак. Клопатаў хапала.

Аднойчы да мяне зайшла калега па паліклініцы Ірына, медсястра, якая змяніла мяне на ўчастку.

— Як ты тут выжываеш? Не шкадуеш, што пайшла з участка?

— Не шкадую. Не той генерал, што салдатам не быў.

Школа педагогічнага майстэрства ў нашым дзіцячым садку сапраўды была моцная. Кожнае святочнае мерапрыемства ці адкрытыя заняткі прадумваліся да самых дробязяў. І заўсёды ўсё праходзіла паспяхова. Набыты вопыт вельмі спатрэбіўся мне і пазней. Дзе б ні працавала, заўсёды ўзгадвала ўрокі нашай загадчыцы дзіцячага садка паважанай Марыі Міхайлаўны Рэмізавай. Лёгка мне было і на пасадзе арганізатара аддзела адукацыі, і на пасадзе галоўнага інспектара міністэрства адукацыі выязджаць на праверкі. Я ведала асаблівасці працы і ў дзіцячым садку (пачынаючы ад прамаркіраваных прылад да планавання і непасрэднай работы з дзецьмі), і ў школе, і ў аддзеле адукацыі.

Увогуле, колькі жыву, пераконваюся, што для чалавека лішніх ведаў не бывае. Усё, што з намі адбываецца, пэўна, даўно нейкай вельмі значнай сілай запланавана ў касмічнай прасторы. Перажытае, хоць часам і занадта горкае, ідзе чалавеку на карысць у будучым. Як і тая мая вучоба ў адзінаццатым класе пасля надзвычай паспяхова закончанага медвучылішча. Вось як яно бывае ў жыцці.

Экзамен на сталасць: мая малодшая дачушка Насцечка

Трыццаць першага мая 1987 года ў Мінскім абласным

раддоме ў мяне нарадзілася другая дачушка — Анастасія. За тыдзень да гэтага я прыехала ў Мінск, спынілася ў брата Грышы з нявесткай Надзеяй, паступала ў педінстытут імя Максіма Горкага (з 1993 года — Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка) на беларускае аддзяленне філалагічнага факультэта.

Сямейнае жыццё маё канчаткова разладзілася. Аднак, даведаўшыся, што другі раз стану мамаю, я з радасцю ўспрыняла гэтую вестку. Неяк у той год навіны ішлі адна за адной: цяжарнасць, блізкі развод, паступленне ў інстытут.

Са Слуцка ў Мінск мяне прывезлі на сваёй машыне пляменніца Ірына з мужам. Я сабрала два чамаданы: адзін, старэнькі, але памятны (з ім Ларыса пасля заканчэння Слуцкага медвучылішча паехала на сваё першае працоўнае месца, у Засульскую бальніцу) — з кнігамі, а ў другі паклала шмат новенькіх пялёнак, дзіцячую коўдрачку, нават новенькую бутэлечку для малака, некалькі пустышак, медыцынскія прылады і шмат якіх дробязяў для будучага дзіцяtkі. А раптам. каб усё было з сабою. Я павінна была прадугледзець многае на выпадак родаў, якія чакаліся яшчэ толькі праз два тыдні.

Трыццатага мая адбылася агульная нарада з абітурыентамі ў педінстытуце, і я, спяшаючыся, нават падбягала, каб не спазніцца. Сярод абітурыентаў адна я была цяжарная, таму адчувала сябе няёмка.

Вечарам таго дня, 30 мая, мы святкавалі дзень нараджэння нашай Надзеі, братавай жонкі. Яна хораша спявала і была надзвычай гасціннай, таму ў іх двухпакаёвай кватэры на праспекце Ракасоўскага, 81 было заўсёды людна, весела і ўтульна, на кожнае свята гучалі песні, якіх яна ведала мноства. Кожнаму з нас там заўсёды былі рады і ўсім хапала месца.

Пасля таго як разышліся госці, я яшчэ некаторы час паўтарала пытанні да экзаменаў. Мне дапамагала сястра Ларыса, якая таксама жыла ў той час у брата, здаючы апошнюю сесію ў педінстытуце на дэфекталагічным факультэце. Хутка, праз дзень, у мяне першы ўступны экзамен. Але ўжо раніцай 31 мая я адчула, што мяне чакае іншы экзамен. І вечарам, у 21.20, у мяне нарадзілася другая дачушка.

Калі забіралі ў бальніцу, брат Грыша ўсё ніяк не мог зразумець, чаму я не крычу. Ажно пытаўся: «Гэта так нараджаюць? А чаму ты не крычыш?» А я трымалася з усіх сіл, не разумеючы, што ж будзе? Заўтра — экзамен. І чаму ж менавіта сёння такое са мною, чакалася ж яшчэ праз два тыдні. Святая наіўнасць маладосці!

Цяпер трэба было думаць пра іншы экзамен — другі галоўны

экзамен у жыцці. На права яшчэ раз стаць мамаю.

Урачы хуткай дапамогі прывезлі мяне ў абласны раддом і, як пасля высветлілася, я стала там апошняй пацыенткай: бальніцу закрывалі на пэўны час на дэзынфекцыю і рамонт. Парадзіх было мала, і мяне паклалі ў асобную светлую палату, чаму я была вельмі рада. Праз акно было відаць, як па чыгунцы ідуць цягнікі. Каб неяк адагнаць невыносны боль, я пачала лічыць вагоны: адзін, два, тры, пяць. Чамусьці ніяк не магла ўспомніць, якая лічба ідзе пасля лічбы «тры». Успомніла, што гэта «чатыры», толькі пасля таго, як нарадзіла.

Доўга адна ў палаце я не ўседзела: не дазволіла медыцынская адукацыя і павышаны ўзровень эмпатыі. Чуючы, як крычаць у суседняй палаце парадзіхі, пайшла да іх.

— Дзяўчаты, хто яшчэ можа нешта ўспрымаць і разумець, глядзіце на мяне і паўтарайце за мной, як трэба дыхаць. Будзеце правільна дыхаць — хутка пройдзе боль. Спакайней будзеце чакаць наступнай схваткі.

Спачатку нехта не звярнуў увагі, нехта адварнуўся, але знайшліся і такія, хто паслухаў. У хуткім часе ўжо амаль усе ў палаце прыціхлі, стараючыся правільна дыхаць. Паспакайнелі. Пачалі нават усміхацца. Адчыніла дзверы акушэрка, глянуць, што адбываецца тут. Здзівіўшыся, пахваліла мяне і выйшла.

Амаль адразу ж за ёю і я пайшла ў сваю палату. Трошкі счакаўшы, сама выйшла да ўрачоў:

— Мне пара. Вядзіце.

— Не можа быць. Яшчэ пагуляйце трошкі.

— Гавару вам, пара.

— Ну, калі пара, то хадзем, — прыязна ўсміхнулася доктар.

Аказалася, што я ўсё правільна адчувала. І праз некалькі хвілін на свет з'явілася мая дзяўчынка. Мне адразу яе паказалі, нават паклалі каля мяне на маленькі столік, так, каб магла яе не толькі бачыць, але і дакранацца да яе. Завяршаючы ўсе неабходныя справы, доктар пахваліла мяне і сказала вельмі знакавую ў маёй сітуацыю фразу:

— Ставім вам за паводзіны ў нас пяцёрку.

— Першая пяцёрка, — прашаптала я і нечакана для сябе заплакала.

— Што-што? — не зразумела доктар. — Вы чаго? Радавацца трэба, такое прыгожае, здаровенькае дзіцятка.

— А я і радуся, — адказала я і пачала разглядваць сваю Насцечку.

Зразумела, што для кожнай мамы сваё дзіця самае прыгожае. Не выключэнне і я. Углядалася ў свой найдаражэйшы на свеце скарб і

не магла наглядзецца на чорненькія вейкі, смугла-ружовенькі колер тварыку, маленькія, як вытачаныя, вусначкі. Прыгажуня мая!

Дачушка спакойна спала, увогуле трэба сказаць, што яна расла спакойным дзіцем. У адрозненне ад Г анначкі, з якою я ўпершыню змагла заснуць ноччу, калі ёй было крыху больш за годзік, Насцечка паводзіла сябе заўсёды спакойна і роўна. І плакала вельмі рэдка.

«Вось і ў мяне ўжо дзве дачушкі, — паступова пачынала ўсведамляць я. — І ў кожнай з іх свая сцяжына, свая дарога. Божа, як я хачу, каб мае дзеці былі шчаслівыя. Здаецца, захінула б іх ад усіх нягод, каб толькі магла.»

Выпісалі нас на чацвёрты дзень. Усіх сустрэкалі мужы. А мой мала таго, што ні разу не пазваніў, не пераведаў, дык і забіраць з раддома не прыехаў. У бальніцы, мабыць, лічачы мяне маці-адзіночкай, карэктна пра мужа не пыталіся. Забіралі нас з дачкою сёстры Тамара з Ларысай. Усё як трэба — з цукеркамі, кветкамі.

Дык вось, яшчэ адзін экзамен здадзены. Наперадзе — наступныя — уступныя экзамены ў інстытут.

Мама, я цвёрда вырашыла не здавацца і верыць у сябе.

І лёсу веру я...

Імкнуся не растраціць
дабрыню,
Хоць выпалі на долю
на маю,
І горыч, і вялікая любоў
Праз холад спапяляючы
снягоў.

А лёс паціху шэпча,
як замову:
«Ўся сіла ў дзесях, там
твая аснова —
Развага, розум, шчасце,
дабрыня».

І лёсу веру я.

Дзве сцяжынкі

Дзве дачушкі —
дзве сцяжынкі,
Долі Бог вам дай
І на кволя сцяблінкі

Сонейкам заззяй.

Як ад горкае самоты

Мне вас зберагчы?

Вы ў часіну адзіноты

Верце ў касачы,

Што цвілі ля нашай хаты

3 даўняе пары.

Верце ў песню, што

дзяўчаты

Спявалі на зары.

Паступленне ў педінстытут

Сёння, з пазіцыі пражытых гадоў, мне застаецца толькі здзіўляцца з той мяне, маладой і адчайнай. Але не ў маім характары адступаць. І праз некалькі дзён пасля нараджэння дачкі я іду здаваць уступныя экзамены ў інстытут.

...Раніцай 1 чэрвеня 1987 г. я павінна была здаваць першы ўступны экзамен на філалагічным факультэце, а напярэдадні ўвечары, як я ўжо распавядала, у мяне нарадзілася другая дачка — Анастасія. Я ляжала на бальнічным ложку і думала пра ўсё адразу: добра, што з дачушкай і са мною ўсё ў парадку, калі ж нас выпішуць і як паспець на экзамены з другім патокам.

Ларыса занесла на філфак даведку, што я ў раддоме, а ў дэканаце не адразу нават зразумелі, дзе ж знаходзіцца абітурыентка. Так і спыталі:

— А чаму сама не прынесла даведку? Дзе ж сама абітурыентка?

— Я ж і кажу вам: у раддоме. Просіть дазволу здаваць экзамены з другім патокам. Вось заява і даведка.

Мне дазволілі. На ўсё жыццё я запамніла той, можа, у нечым і неардынарны, але бясконца чалавечны ўчынак тагачаснага прарэктара па завочным навучанні сп. Васіля Варывончыка. І хоць, як аказалася, у гісторыі філфака такога прэцэдэнта не было, ён сказаў, што ёсць пісаная законы, а ёсць законы чалавечыя, і дазволіў мне здаваць уступныя экзамены. Хоць ведаў, што калі паступлю, мяне адразу трэба будзе адпраўляць у акадэмічны адпачынак. Так і адбылося.

На вялікі жаль, Васіля Іванавіча хутка не стала, і я не паспела выказаць яму словы ўдзячнасці. Прайшлі гады, і, ужо будучы прарэктарам па вучэбнай рабоце Мінскага гарадскога дзяржаўнага інстытута павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў адукацыі, падчас правядзення гарадской прадметнай алімпіяды сярод школьнікаў, мне выпала сустрэцца з кандыдатам

гістарычных навук, сынам гэтага незабыўнага чалавека. Яму я і падзякавала за тое даўняе дабро яго бацькі, Васіля Іванавіча Варывончыка, — даць шанц незнаёмай яму абітурыентцы і паверыць у яе. Невядома, як склалася б маё далейшае жыццё, не прымі ён тады лёсавызначальнае для мяне рашэнне. Такое не забываецца.

Зноў жыццё ўсміхаецца мне

Чулі жаўранка спеў па вясне?
Столькі вёснаў спяваў,
Ды не мне.
...Кладкай вузкай раку перайду.
Страх і холад — наперад іду.
Пада мною вада бурліць,
Дай, Бог, сілы, хоць крок ступіць.
Не стаміцца, не стаць, ісці.
Бераг той — як збавенне ў жыцці.
Крок. Яшчэ. Ну, яшчэ адзін.
Сэрца шэпча: «Смялей ідзі».
Сэрца ведае: перайду.
Там каралі з бурштыну знайду:
Слёзы соснаў, як слёзы мае,
Сушыць сонейка па вясне.
Крок, нарэшце, апошні. Ёсё.
За спіною не метры — жыццё.
Я змагла. Перайшла! Сустрэнь,
О прыгожы і сонечны дзень!
Сінь нябёсаў і зелень траў
Для мяне ты ў вянок сабраў.
Зіхаціць у рацэ вада,
Назаўсёды сплыла бяда.
Зноў жыццё ўсміхаецца мне
Песняй жаўранка па вясне.

Былых настаўнікаў не бывае

Вучоба ў інстытуце мне давалася лёгка. Столькі было радасці ад таго, што нарэшце я стала студэнткаю, што мара атрымаць вышэйшую адукацыю паступова збываецца. Адразу мяне прызначылі старастай групы, і выконвала я гэтыя абавязкі ўсе пяць гадоў да дня атрымання дыплама.

У нас на беларускім аддзяленні філалагічнага факультэта была такая слаўная кагорта выкладчыкаў! Кім Уладзіміравіч

Скурат, Эвеліна Данілаўна Блінава (некалі яны прымалі ў мяне ўступны экзамен, які я здала на «выдатна»), Алена Казіміраўна Юрэвіч, Алесь Аляксандравіч Каўрус, Міхась Станіслававіч Яўневіч, Ніна Васільеўна Гаўрош, Марыя Фёдараўна Шаўлоўская, Іван Сцяпанавіч Шпакоўскі, Алена Сяргееўна Гурская, Тамара Мікалаеўна Трыпуціна, загадчык аспірантуры і дактарантуры Лідзія Барысаўна Варабей.. І гэты пералік трэба доўжыць і доўжыць. Жанчыны-педагогі не толькі цудоўна выкладалі свой прадмет, добра ведалі сваю справу. Кожная з іх стала ўзорам, сапраўдным прыкладам для нас і ў паводзінах, і ў манеры апранацца і падбіраць упрыгожанні пад той ці іншы ўбор, і ў манеры весці размову, і ў многім іншым, што з кожным днём паступова «ляпіла» з нас прыгожых адукаваных людзей.

Дэканам факультэта ў той час быў Алесь Іванавіч Лугоўскі. Замежную літаратуру выкладала Галіна Яўгенаўна Адамовіч — чалавек энцыклапедычных ведаў, незвычайна захоплены сваім прадметам. Дзякуючы ёй мы спазналі дзівосны свет твораў Шэкспіра, Дантэ, Гётэ.

Адам Антонавіч Грымаць, выкладаючы педагогіку, сам быў узорам сапраўднага педагога. З першых гадоў навучання, заўважыўшы мае даследчыя здольнасці, прапанаваў рыхтавацца ў аспірантуру і выказаў жаданне быць маім навуковым кіраўніком. Нават тэму курсавой работы падказаў нестандартную «Адмоўныя маральныя якасці на літаратуру ў творах беларускай літаратуры». Ох і папацела ж я, перачытаўшы, перагартанушы «горы» прэзідэнцкіх твораў беларускіх пісьменнікаў. Аказваецца, вельмі рэдка сустракаюцца ў нас такія словы, як *лянівы*, *лайдакаваты* і інш. Ды і адкуль ім узяцца, калі народ наш працавіты і руплівы! Ацаніўшы маю курсавую на «выдатна», Адам Антонавіч яшчэ раз нагадаў пра аспірантуру. А праз некалькі гадоў, на вялікі жаль, вядомага вучонага Адама Грымаця не стала.

Нашы Настаўнікі вучылі нас не проста прафесійнаму майстэрству. Дасканала ведаючы свой прадмет, будучы патрабавальнымі і чалавечнымі, яны навучылі нас многаму, галоўнае — выхавалі ў нас павагу да прафесіі, якую абралі, навучылі бачыць у кожным са сваіх вучняў найперш чалавека, асобу з яе клопатамі, радасцямі і праблемамі.

Ведаючы, як мне няпроста адной з двума маленькімі дзецьмі, мае выкладчыкі заўсёды з разуменнем і павагай ставіліся да мяне як да студэнткі. Пры гэтым ніколі не рабілі: стараліся навучыць, пабольш даць інфармацыі, абавязкова падказаць, дзе можна купіць ці ўзяць у бібліятэцы тую ці іншую кнігу.

Уяўляеце, мама, аднойчы адкрываю паштовую скрыню, а там ліст з педуніверсітэта. Канвэрт, падпісаны рукою нашага

паважанага і любімага студэнтамі метадыста Святланы Міхайлаўны Аляксандравай, і спіс пытанняў да экзамену па беларускай мове (пунктуацыя) з подпісам выкладчыцы Алены Казіміраўны Юрэвіч. Як мне тады гэтая ўвага Настаўніка дапамагла! Вядома ж, я сур'ёзна рыхтавалася да экзамену, але толькі па тэмах, бо неяк так атрымалася, што пытанняў у мяне не было. Сёння ўжо не памятаю, па якой прычыне. Мая выкладчыца не ведала, ёсць у мяне тыя пытанні ці не, але яна ведала маю сітуацыю і маю адказнасць.

Экзамен я тады здала на «выдатна». І да гэтага часу памятаю тактоўнасць выкладчыка, яе па-мацярынску цёплую, шчырую ўсмешку. Мне здавалася, што яна нават любуецца мною падчас адказу на пытанні білета. Ну якраз як некалі Марыя Лаўрэнцьеўна, мая першая настаўніца, калі выклікала мяне да дошкі.

Да гэтага часу, як паказчык чалавечнасці Настаўніка, захоўваю той канверт і два лісткі паперы з пытаннямі да экзамену з подпісам «А. К. Юрэвіч».

А якія ў нас былі лекцыі па беларускай літаратуры загадчыка кафедры Мікалая Іванавіча Мішчанчука! Захоплены сваім прадметам, далікатны і тактоўны, шаноўны прафесар, на той час яшчэ кандыдат філалагічных навук, дацэнт, мог гадзінамі трымаць нашу ўвагу. Мы абсалютна не заўважалі, як хутка ляцеў час на яго лекцыях. А некаторыя невядомыя нам вершы мы нават перапісвалі ад рукі і перадавалі адно аднаму.

Мікалай Іванавіч адкрыў для нас свет эмігранцкай літаратуры, пра якую мы тады амаль нічога не ведалі. Ён напісаў для нас патрэбную кнігу «Настаўніку пра настаўніка», якая стала, асабліва першыя гады працы, настольнай. Да кожнага са студэнтаў ён ставіўся шчыра, клапаціліва, сардэчна і разам з тым патрабавальна.

Аўтар многіх манаграфій, падручнікаў, доктар філалагічных навук Мікалай Іванавіч Мішчанчук доўгі час быў навуковым кансультантам і членам рэдкалегіі навукова-метадычных часопісаў «Роднае слова» і «Беларуская мова і літаратура». Да ўсяго, ён аўтар зборнікаў паэзіі «Вернасць», «Трываюся за белы свет», «Струна надзеі».

Ведачы яшчэ падчас вучобы свайго шаноўнага Настаўніка як паэта, аднойчы я рызкнула паказаць яму свае вершы. Некалькі набраных на друкавальнай машынцы стандартных лістоў з вершамі на рускай і беларускай мовах. Ужо на наступную лекцыю Мікалай Іванавіч прынёс тыя лісточкі з пазнакамі амаль на кожнай страфе: «добра», «цуд!», «калька з рускай», «штамп». А пасля лекцыі дэталёва разабраў кожны мой радок, адзначыўшы

метафарычнасць бачання з'яў, што вельмі важна для паэта. Параіў абраць для напісання вершаў родную мову, калі я хачу сцвердзіцца як творца на сваёй зямлі. Столькі сілы мне надала тая размова, і ўпэўненасці, і роздуму, і жадання вучыцца майстэрству ў класікаў, і жаданне апраўдаць давер свайго Настаўніка. Мікалай Іванавіч кіраваў навуковымі працамі многіх аспірантаў. На жаль, падчас майго паступлення ў аспірантуру шаноўны прафесар ужо жыў у

Брэсце, дзе працаваў ва ўніверсітэце імя А. С. Пушкіна. Ён пагадзіўся быць навуковым апанентам пры абароне маёй дысертацыі. Але гэтаму не суджана было збыцца.

Узгадваючы пра сваіх выкладчыкаў, нізка схіляю галаву перад кожным. Светлая памяць тым, каго ўжо няма сярод нас. Дзякую, што навучылі найперш майстэрству і чалавечнасці. Без чаго, якімі энцыклапедычнымі ведамі ні валодаў бы выкладчык, яму не адбыцца як Настаўніку.

Доўгіх гадоў жыцця ўсім нашым педагогам, хто па-ранейшаму працягвае аддаваць цеплыню свайго сэрца студэнтам ці пайшоў на заслужаны адпачынак. Як вядома, былых Настаўнікаў не бывае.

Выпускны вечар

У апошні год маёй працы ў школе я была класным кіраўніком выпускнікоў. Са сваімі вучнямі я «падрастала» з пятага класа. І вось яны, такія дарослыя, прыгожыя і самастойныя.

Выпускны вечар 11-га філалагічнага, які, дарэчы, заканчвала і мая Ганначка, адбываўся ў чэрвені 2001 года. Гэта быў свайго роду і мой «выпускны». Я завяршала працу ў школе, дзе пакінула толькі 9 гадзін, каб давесці свой выпускны клас, і ў Слуцкім гарадскім адзеле адукацыі, дзе працавала арганізатарам. Завяршаўся і мой этап жыцця ў Слуцку. У канцы жніўня мы з дзецьмі пераязджаем у Мінск.

А сёння я з лёгкім смуткам развітваюся са сваімі вучнямі. Усе яны мне як родныя дзеці. Тым больш што некаторых я ведала ад нараджэння — яны былі маімі пацыентамі на 13-м участку дзіцячай паліклінікі, потым (так склаўся лёс) выхаванцамі ў групе дзіцячага садка. Пасля прыйшлі да мяне ў 5-ы клас, і я стала іх класным кіраўніком. Таму сапраўды мне яны былі вельмі блізкія.

Мы пайшлі сустракаць узыход сонца на гістарычнае месца горада, дзе сёння размяшчаецца гарадскі Дом культуры. Мне важна было, углядаючыся ў светальнае неба і чакаючы першыя сонечныя промні, сказаць сваім выпускнікам пра наш горад, пра мужную зямлячку княгіню Анастасію Слуцкую.

Вучням я раскажвала, пэўна, многае з таго, што яны ўжо

ведалі. Пра першае ўзгадванне Слуцка каля 1116 г. у «Аповесці мінулых гадоў». Пра тое, што ў пачатку XV ст. Слуцкае княства ўвайшло ў склад Вялікага Княства Літоўскага і наш горад амаль 200 гадоў быў адным з палітычных і культурных яго цэнтраў. Нават у 1441 г. атрымаў Магдэбургскае права.

Я гаварыла пра тое, што ў Слуцку заўсёды жылі мужныя людзі. У 1410 г. Слуцкае апалчэнне прымала ўдзел у бітве з крыжакамі пад Грунвальдам. Не раз на Слуцк нападалі татары, але так і не змаглі захапіць горад.

Кіравала ў той час горадам згаданая мною княгіня Анастасія — дачка Івана Юр'евіча, князя мсціслаўскага. У 1490-я гады яна стала жонкаю Сямёна Міхайлавіча Слуцкага, князя слуцкага і капільскага. Князя праз некаторы час не стала. Іх сын Юрый быў яшчэ малы, і Анастасіі давялося кіраваць княствам да сынавага паўналецця. Больш за тое, у пачатку XVI ст. слуцкая княгіня ўзначаліла войска і мужа абараняла горад ад нападу крымскіх татар на чале з Баты-Гірэем.

У маладую ўдаву быў закаханы князь Міхаіл Львовіч Глінскі, але яна адмовілася выйсці за яго замуж. І тады ў 1508 г. войскі князя напалі на Слуцк, але княгіні Анастасіі ўдалося абараніць горад. (Некаторыя даследчыкі лічаць, што на Слуцк нападаў не Міхаіл, а яго родзіч Андрэй Дрождж.)

Праз некаторы час Міхаіл Глінскі з братамі перайшоў на службу да вялікага князя маскоўскага Васіля III. А княгіня Анастасія занялася аднаўленнем разбуранага падчас нападу горада. Дарэчы, тагачасная планіроўка цэнтральнай часткі Слуцка ў агульных рысах захоўвалася прыкладна да сярэдзіны XIX стагоддзя.

Мае выпускнікі з цікавасцю слухалі пра княгіню-зямлячку. Тады мы яшчэ не ведалі, што праз два гады, у 2003 годзе, на кінастудыі «Беларусьфільм» здымуць выдатны фільм «Анастасія Слуцкая», дзе ролю княгіні Анастасіі выканае Святлана Зелянкоўская.

Не стала Анастасіі каля 1526 года. Горадам кіраваў яе дарослы сын Юрый, у якога нарадзіліся дзеці: сын Юрый і дачка Сафія. Пройдуць гады і Сафія выйдзе замуж за Януша Радзівіла (у 1612 г. Слуцкае княства перайшло да яго).

Княгіня Сафія мужа адстойвала праваслаўе на слуцкай зямлі. Памерла яна ва ўзросце 26 гадоў ад цяжкіх родаў. Беларускай праваслаўнай царквой княгіня Сафія Слуцкая далучана да ліку святых. Святая Сафія лічыцца ахоўніцай беларускай сям'і. Я расказала выпускнікам, што мошчы святой праведнай Сафіі знаходзяцца ў Мінску ў Свята-Духавым кафедральным саборы. Каб моладзь ведала, куды ісці прасіць

заступніцтва ў цяжкую хвіліну жыцця. Бо, як вядома, святая Сафія не раз ратавала наш горад ад вялікай бяды.

У той вечар мы гаварылі і пра слупкія паясы, і пра пісьменнікаў-землякоў, і пра асаблівую Слуцкую зямлю, дзе, як кажуць, «усё па-людску». Добра памятаю, як на развітанне я наказвала сваім вучням заўсёды заставацца чалавечнымі, якія б праблемы ні здараліся на іх доўгім жыццёвым шляху. І словы народнага паэта Пімена Панчанкі мне былі ў падмогу: «Без чалавечнасці не будзе вечнасці».

Мае выпускнікі з цікавасцю, як заўсёды, слухалі мяне, жартавалі, весяліліся і адначасова сумавалі перад расстаннем. Заўтра іх чакала дарослае і нязведанае жыццё.

Надыходзіла раніца, і мы фатаграфаваліся, падставіўшы далоні пад залаціста-чырвоны кружочак, які паціху ўздымаўся на ўсходзе над лініяй гарызонту. На здымку падобна, быццам трымаем у сваіх далонях сонейка.

Няхай жа яно заўсёды ветла свеціць і маім дачушкам, і ўсім маім вучням і выхаванцам, з якімі пашчасціла сустрэцца ў жыцці!

Выбранцы

Мяне заўсёды цікавіла гісторыя Вашай, мама, роднай вёскі Падліпцы Слуцкага раёна. Там, у хаце з белымі аканіцамі, адной такой на ўсю вёску, Вы нарадзіліся. У Падліпцах усё сваё жыццё пражыў мой дзед Канстанцін Адамавіч Пятровіч і бабуля Марыя Есіпаўна (да замужжа Пунчык) — Вашы бацькі. Цяпер там жывуць нашы родзічы па лініі Пятровічаў і па лініі Янучкоў. Там, на могілках, у нас больш за два дзясяткі родных магіл.

Некалькі гадоў таму я пачала вывучаць свой радавод. Яшчэ з дзяцінства ведала, што нашы продкі і з роду Пятровічаў, і з роду Шахновічаў паходзяць з «выбранцаў», так называлі жыхароў шасці выбранецкіх вёсак у Слуцкім раёне — Лучнікі, Бранавічы, Варкавічы, Сярагі, Агароднікі, Падзер. Цікавыя звесткі, атрыманыя з Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі, сведчаць, што Ваш, мама, дзед, а наш прадзед Адам Сямёнавіч Пятровіч, як і яго жонка, наша прабабуля Усціна Іванаўна, нарадзіліся ў вёсцы Бранавічы на Слуцчыне. У рэвізскай сказцы вольных хлебапашцаў выбранецкай вёскі Бранавічы Слуцкага павета ад 20 красавіка 1834 г. значыцца Пётр Астапаў Пятровіч (1789 г. н.) і яго брат Герасім (1792 г. н.). Там жа запісаны нованароджаныя сыны іх брата Івана — Самуіл і Фёдар. У Фёдара потым нарадзіўся сын Сямён. Атрымліваецца, што мне ўдалося адшукаць звесткі пра Вашага, мама, прадзеда Сямёна Фёдаравіча Пятровіча (1840 г. н.); прапрадзеда Фёдара Іванавіча Пятровіча

(1818 г. н.) і яго жонку, прапрабабулю Ганну Цімафееўну (да замужжа Васілевіч); прапрапрадзеда Івана Астапавіча Пятровіча (памёр да 1828 г.) і яго жонку, прапрапрабабулю Матрону (1788—26.12.1839); прапрапрапрадзеда Астапа Нікіфаравіча Пятровіча і яго жонку, прапрапрапрабабулю Наталлю (1766—11.02.1828); прапрапрапрапрадзеда Нікіфара Пятровіча і яго жонку, прапрапрапрапрабабулю Марыю (1724—24.11.1799).

Колькі цікавых рэчаў адкрылася мне! З ведамасці Лучнікоўскага сельскага таварыства казённага маёнтка Выбранцы ад 26 ліпеня 1858 г. аб колькасці заможных дамаўласнікаў, якія могуць быць пераведзены ў вышэйшыя разрады, даведалася, што ў жыхара вёскі Бранавічы, Вашага мама, прапрадзеда Фёдара Іванавіча Пятровіча (цяглых) на той час было: рабочых душ — 3 мужчынскія, 1 жаночая; жывёлы: рабочай — 4, буйной — 3, дробнай — 6. Сям'ю прапаноўвалася «перасяліць у Варкавічы на надзелы, што засталіся ад «несостоятельных», дзе *каждою* надзяліць па 2 палавіны надзела» (НГАБ, ф. 27, воп. 5, спр. 1234, арк. 11).

Прасочваючы лёс свайго прапрапрадзеда Фёдара Іванавіча Пятровіча, з рэвізскай сказкі вольных хлебапашцаў, «названых выбранцамі» Лучнікоўскага сельскага таварыства Слуцкага павета, падпарадкаваных ведамству Міністэрства дзяржаўных маёмасцей ад 10 мая 1858 г., даведалася, што ў сям'і Фёдара Іванавіча і Ганны Цімафееўны нарадзіліся сыны: Дзмітрый, Сямён (наш прапрадзед), Мікалай (памёр у 1853 г.) і дачкі: Аўдоцця і Марыя. Выхоўваўся ў сям'і Фёдара таксама і дваюрадны брат Нікіфар Гарасімаў Пятровіч (1842 г. н.), сын Гарасіма Астапава Пятровіча. Гарасім (Герасім) — родны брат Фёдаравага бацькі Івана (НГАБ, ф. 333, воп. 9, спр. 1055, арк. 741 адв. — 742).

Адшукаліся звесткі і пра некаторых іншых родзічаў. З выпісу з метрычных кніг Слуцкай саборнай Мікалаеўскай царквы аб тых, хто нарадзіўся, браў шлюб і памёр за 1799 — 1840 гг. сталі вядомыя даты знакавых падзей у жыцці маіх продкаў, прозвішчы святароў, якія засведчылі тых падзеі, і многае іншае.

Шмат цікавых гісторый даведалася пра прадстаўнікоў нашага роду. Напрыклад, Ваш, мама, дзядзя Іван Адамавіч Пятровіч, ваенны ўрач, палкоўнік медыцынскай службы, атрымаў медыцынскую адукацыю пасля заканчэння духоўнай семінарыі.

Ваш бацька, а мой дзед, Канстанцін Адамавіч Пятровіч, цудам пазбег высылкі пасля раскулачвання, аддаўшы сваю новую хату пад сельскі савет, а яшчэ раней у яго забралі сеялку і веялку. І віна яго была ў тым, што мае вялікую гаспадарку, а на тое, што вялікая сям'я вымушала яе мець, ніхто не звяртаў увагі. [У маіх дзядулі Канстанціна і бабулі Мар'і (іх не стала ў 1948 г.) было

дзесяць дзяцей: Насця (1919 г. н.), Ганна, наша мама, (1921 г. н.),
Іван (1923 г. н.), якога доўга лічылі прапаўшым без вестак;
Аляксандр (1926 г. н.), Алена (1930 г. н.), Мікалай (1935 г. н.),
Леанід (1937 г. н.), Анатоль (1938 г. н., памёр маленькім),
Уладзімір (1940 г. н.).]

Акрамя родных дзяцей, у сям'і гадаваўся пляменнік Ахрэм, сын памерлай Параскі, сястры бабулі Мар'і. Дарэчы, гэтая добрая справа амаль не загубіла дзедаву сям'ю: Ахрэмаў бацька Паўлюк, як яго звалі ў Падліпцах, адчуваючы няёмкасць перад сваякамі, што гадуюць яго сына, які ў яго новай сям'і раптам стаў лішнім, напісаў данос на нашага дзеда Канстанціна Пятровіча, што ён трымае парабка. Пра тое, што хлопчык — пляменнік бабулі Мар'і, сірата, улады не сталі нават і слухаць. Сям'ю даўно «прыберагалі» для наступнай хвалі раскулачвання, калі патрэбны будуць паказчыкі. Крыху раней нечакана выключылі з калгаса, але дзед паехаў з заявай у Слуцк, у раён, і там яго зноў прынялі. А пасля, у гэтай і так няпростай сітуацыі, паступіў Паўлюкоў данос. Сям'я трапіла пад раскулачванне. Цудам пазбеглі высылкі, магчыма, спрацавала тое, што новую прасторную хату дзед аддаў пад кантору, а самі перасяліліся ў невялічкія сенцы.

Цікавая гісторыя жыцця і маёй прабабулі Ганны Пунчык (у дзявоцтве Караневіч), маці бабулі Мар'і. Родам прабабуля была з Падліпцаў. Як мне казалі, статная, прыгожая з твару, з доўгімі цёмнымі косамі. Васямнаццаць разоў да яе засылалі сватоў, а яна ўсё адмаўляла. Апошнія сваты раззлаваліся і, ад'язджаючы, завязалі вяроўкай брамку, зрабілі шмат вузлоў, каб дзяўчына ніколі не выйшла замуж. Праўда, мая прабабуля Ганна 19-м сватам не адмовіла. Выйшла замуж за не зусім прыгожага, з васпаватым тварам, але добрага хлопца-аднавяскоўца Есіпа Пунчыка. Муж вельмі шанаваў Ганну. У іх нарадзіліся тры дачкі — Таццяна, Марыя і Параска. Сярэдняя з іх, Марыя Есіпаўна, Мар'я, як яе звалі ў Падліпцах, выйшла замуж за Канстанціна Пятровіча, хлопца з выбранецкай сям'і. Гэта была мая бабуля.

Увесь назапашаны матэрыял цяпер я старанна апрацоўваю. І ганаруся, што паходжу з «выбранцаў». Зразумела, што мне вельмі хацелася больш даведацца, хто ж такія выбранцы. Яшчэ ў юнацтве я прачытала кнігу «Древний город на Случи» вядомага краязнаўцы, доктара гістарычных навук, прафесара Анатоля Пятровіча Грыцкевіча, які таксама паходзіць з «выбранцаў». Прайшоў час, і аднойчы я натрапіла на сайт «Наследие Слуцкого края», дзе даволі падрабязна распавядаецца гісторыя случкіх выбранцаў. Дзякуючы гэтым крыніцам, а таксама архіўным матэрыялам, цяпер я больш ведаю пра сваіх продкаў, ваенна-служылых людзей — выбранцаў, правы якіх былі запісаны ў княжацкіх і каралеўскіх граматах.

За сваю службу выбранцы атрымлівалі на вечнае карыстанне зямлю, іх сем'і вызваліліся ад усіх падаткаў і павіннасцей. Служба пераходзіла ў спадчыну ад бацькі да сына. Тыдзень служылі, а тыдзень працавалі на зямлі, якая іх карміла. Самі

куплялі зброю і абмундзіраванне. Падпарадкоўваліся камандзіру сваёй «выбранецкай» роты — капітану. У выбранецкіх вёсках гаспадарчымі і адміністрацыйнымі справамі кіравалі капралы, якіх прызначаў камендант крэпасці, ваенны губернатар Слуцкага княства. Як аказалася, капралам выбранецкай вёскі Сярагі быў наш продак па лініі бабулі Арыны Адамаўны з роду Шахновічаў.

Даўно няма на свеце нашых прадзедаў — вольналюбівых выбранцаў, нашых дзядуляў і бабуль. Яны памерлі яшчэ да майго нараджэння, таму я ніколі іх не бачыла, акрамя бабулі Арыны, бацькавай маці, якая нас гадавала. Але тады, у дзяцінстве, у бабулі мы рэдка пыталіся пра мінулае, ды і ўспрымаліся тыя расповеды не так, як успрымаліся б сёння. Цяпер, на жаль, ужо і спытаць няма ў каго. Але мне пашчасціла.

Аднойчы ў рэдакцыю часопіса «Роднае слова» пазваніў наш сваяк Іван Васільевіч Барцэвіч, урач-пенсіянер, ураджэнец Падліпцаў. Ён падрыхтаваў вельмі важныя для мяне ўспаміны пра Вашу родную вёску, шмат апавядаў пра пачатак Вялікай Айчыннай вайны і жыццё на акупаванай тэрыторыі (яму тады было адзінаццаць гадоў). Іван Васільевіч расказваў мне і пра Вас, мама, ён памятае Вас. Я ўслухоўвалася ў кожнае яго слова, для мяне была важная любая, нават самая нязначная, дэталі з мінулага. Тыя ўспаміны таксама ляглі ў аснову майго апаведу.

3 гісторыі вёскі Падліпцы Слуцкага раёна

(на аснове ўспамінаў Івана Васільевіча Барцэвіча)

Вёска Падліпцы знаходзіцца на адлегласці 10 км на захад ад Слуцка.

У пачатку XX ст. да вёскі Падліпцы адносілася адна вуліца ў Манькове і хутар Шклярэўскага ў лесе Звярынец. Да Вялікай Айчыннай вайны ў вёсцы было каля 100 хат. У канцы 1930-х гадоў пачалі будаваць новую вуліцу. Першую хату паставіў Сяргей Гусак, якраз на месцы, дзе раней праходзіла дарога наўпрост ад Падліпцаў да пасёлка Манькова і якую потым аднеслі далей ад вёскі. І гэтая дарога праходзіла па новай вуліцы, якую празвалі чамусьці Чапяхкі. Цяпер ужо і дарога не мае таго значэння, як да рэвалюцыі, калі па ёй вазілі збожжа ў панскі вятрак, якім, дарэчы, карысталіся і ў гады вайны, і ў пасляваенны час.

У 1940-х гадах вёска складалася з дзвюх вуліц, а пасля вайны з'явілася трэцяя. Яна аб'ядноўвала дзве першыя вуліцы, і ў вёсцы яе называлі Афіцэрскай. Там пабудавалі хаты старшыня калгаса Леановіч, старшыня сельскай спажывааперацыі Янковіч, бухгалтар Шэлег ды іншыя.

Пабудавана вёска з поўначы на поўдзень. За гародамі па

аселіцы (так называюць луг вёскі) на адлегласці 200—300 м ад Падліпцаў працякае рэчка Лакнея, што апаясвае вёску з захаду і поўдня ў бок вёскі Бязверхавічы. Цераз раку зроблены два масты. На поўначы ад вёскі праз мост праходзіць гравійка, на поўдні — чыгуначны мост. У месцы павароту рэчкі на ўсход у яе ўпадае прыток Лакнеі, які цячэ каля вёскі Старцавічы (цяпер Знамя).

На поўнач ад вёскі размяшчалася кузня, дзе працавалі і ў ваенны час. А ў пасляваенныя гады яе знеслі, пабудавалі новую, за вёскай, на калгасным двары. Першым кавалём працаваў Хведар Янковіч (Кавалёвых), які жыў непадалёк ад кузні.

Побач з кузнёй размяшчалася школа, якая складалася з аднаго пакоя. Пасля, яшчэ да вайны, яе перанеслі на ўсход ад вёскі. Да рэвалюцыі 1917 г. дзеці хадзілі ў школу толькі зімою, а вясною і летам дапамагалі бацькам па гаспадарцы. Таму і казалі, напрыклад, «я скончыла адну зіму школы». Маці Івана Барцэвіча, Таццяна Гурбо, скончыла тры зімы царкоўна-прыходскай школы, а наша бабуля Арына Шахновіч — дзве.

Новая школа мела два класныя пакоі і пакой для вясковага настаўніка. У той школе вучыўся Іван Барцэвіч, Іван Ляткоўскі і іншыя вясковыя хлапчукі і дзяўчаткі.

Побач са школай быў клуб з калгаснай канторай, а паміж імі — дзіцячы сад-яслі, які размясцілі ў панскім доме, перанесеным з Манькова (туды адзін год таксама хадзіў маленькі Янка Барцэвіч).

У пасляваенныя гады за новай школай пачалі будаваць і новыя хаты. З'явілася яшчэ адна вуліца, якая цягнулася да вясковых могілак. Хаты ў Падліпцах былі аднатыпныя, стаялі па абодва бакі вуліцы. Пад адной страхой знаходзіліся хата, сенцы, прыклетнік, клець, падпаветка, хлёў (пагонная забудова). Некаторыя сядзібы з другога боку двара мелі яшчэ склеп, падпаветку. На новых вуліцах ставілі ўжо хаты з верандамі, а хлявы — асобна.

Паміж вясковымі агародамі і рэчкай размяшчаўся луг. Тут расла мяккая трава, усеяная прыгожымі рознакаляровымі кветкамі. Рэчка рабіла дугападобныя павароты. Берагі, асабліва вясною, былі забалочаныя. Да агародаў даходзіла балота, якое доўга не высыхала.

Бераг Лакнеі каля агародаў быў цвёрды і сухі. Называлі яго «поплаў». На ім людзі бялілі палотны. Займаліся гэтай справай у асноўным дзеці. Палатно складалі «гармонікам», неслі да рэчкі і апускалі ў ваду, а потым слалі на поплаве. Так паўтаралася, пакуль грэла сонца. За лета палатно становілася бялюткім.

У рэчцы Лакнеі любілі купацца дзеці і дарослыя. Дно рэчкі было жоўтае, пясчанае. У вадзе, якая за дзень добра награвалася, было відаць, як плаваюць маленькія рыбкі.

Глыбіня Лакнеі была неаднолькавая, дзе-нідзе — глыбокія мясціны, «ямачкі», там дарослы мужчына, апускаючыся ў ваду, не мог дакрануцца нагамі да дна. Каля Падліпцаў былі тры такія ямачкі: Каранейчавых, з паўночнага канца вёскі, далей на поўдзень — Ярмачковых ямачка, і трэцяя — Убранцавых (нашых родзічаў).

Поле за рэчкай называлі Карыціна, а недалёка ад Карыціна знаходзілася поле Паленава. На поўнач ад вёскі размяшчаўся луг, які называлі Маргі. Там была крыніца з чыстай халоднай вадою. За Маргамі — яшчэ адзін луг. Яго перасякаў забалочаны ручай. Гэтае месца называлі Конскае плёса. Вясною праз яго можна было праехаць толькі вярхом на кані (вада даставала каню да жывата).

За Конскім плёсам распасціраліся вялікія абшары балот. Яны таксама мелі назву — Далёкія. Там нарыхтоўвалі сена, якое складалі ў стагі, а зімою звозілі ў вёску. На ўсход ад Далёкіх знаходзіліся Капані — альховы лясок на балоце. Капані лічыліся «балотным гарадзішчам». У ім хаваліся на працягу некалькіх вякоў у часы ліхалецця ад набегавых татар, шведаў і іншых заваёўнікаў. Сенакосу на Далёкіх было амаль 70 гектараў.

На паўднёвы захад ад вёскі Падліпцы расце невялікі лес пад назвай Востраў. Калісьці ён быў акружаны вадою. І цяпер вясною з-за забалочанасці да яго нельга дайсці. З аднаго боку лесу расло шмат валяр'яну, які вяскоўцы капалі, а сушаны корань здавалі ў слуючую аптэку.

У 1937 г. на Востраве адбылася Рэспубліканская маёўка. Прысутнічалі на ёй чыноўнікі з раёнаў і з Мінска. Адкрываў маёўку Мікалай Галадзед, старшыня Савета народных камісараў БССР.

З гэтай нагоды лес упрыгожылі плакатамі, напісанымі на фанеры, прымацаваўшы іх да дрэў. На лясных сцежках стаялі гандлёвыя латкі, дзе прадавалі квас, сітро і іншыя напоі, цукеркі, пячэнне. Дзецям цікава было збіраць прыгожыя абгорткі ад цукерак, і яны радаваліся, калі камусьці ўдавалася назбіраць іх больш за іншых. Пасля маёўкі некаторыя маглі праехаць на цягніку да мяжы з Польшчай, да станцыі Цімкавічы. Адсвяткаваўшы, вяскоўцы здымалі з дрэў тыя плакаты з фанеры, наводзілі парадак у лесе.

Час быў трывожны. Як ўзгадвае Іван Васільевіч Барцэвіч, восенню папаўзлі чуткі, што Мікалая Галадзеда арыштавалі як ворага народа. Цяпер ужо мы ведаем, што 14 чэрвеня 1937 г. падчас чарговай «чысткі» М. Галадзед сапраўды быў арыштаваны ў Маскве і абвінавачаны як удзельнік нацыянал-фашысцкай арганізацыі. У 1956 г. савецкі дзяржаўны і палітычны дзеяч Мікалай Мацвеевіч Галадзед рэабілітаваны і адноўлены ў партыі.

...На паўднёвым баку Падліпцаў у балоце было шмат торфу. Кожная сям'я, у тым ліку і наша, працавала на сваім надзеле. Капалі торф адмысловымі разакамі, цаглінкі торфу складалі ў «хаткі» па дзве штукі. А калі торф падсыхаў, то «хаткі» рабілі большыя — па шэсць цаглінак у кружок на 5-6 паверхаў. Звозілі торф у канцы лета на конях, а ў пасляваенны час — на валах, бо коней у калгасе не хапала. На шыю вала надзявалі ярмо і запрагалі ў воз.

У 1950-я гг. балота асушылі. У выніку знікла тое разнатраўе, якое вабіла вока. Цяпер усе балоты ўзараны. Пасля заканчэння меліярацыі праз асушанае балота праклалі дарогу паміж Старцавічамі і Падліпцамі. Пабудавалі масты на рэчцы Лакнеі і яе прытоку. Дарога спачатку была насыпная, а праз некалькі гадоў яе заасфальтавалі.

У Слуцк ездзілі па «стаўбавой» дарозе. Яна так называлася таму, што з аднаго боку стаялі слупы з тэлефонным дротам. Цяпер драўляныя апоры спілены. Дарога гэтая страціла сваё значэнне, бо пабудавалі новую асфальтавую праз вёску Сярагі. А былая «стаўбавая» выкарыстоўваецца цяпер аграфірмай «Лучнікі» для палявых работ.

Вернасць

У 1991 г. мы з сяброўкай, калегай і хроснай маці маёй Насцечкі Інай Уладзіміраўнай Тамай паехалі ва Украіну да яе родзічаў. Наведалі Івана-Франкоўскую, Хмяльніцкую, Цярнопальскую вобласці.

Пабывалі ў Шапятаўцы ў музеі Паўкі Карчагіна, галоўнага героя твора «Як гартавалася сталь» Мікалая Астроўскага. Бачылі звычайны жалезны ложка, на якім прайшлі апошнія гады жыцця героя грамадзянскай вайны, машынку, на якой быў надрукаваны той добра вядомы нашаму пакаленню раман.

У старажытным украінскім горадзе Ізяславе я пазнаёмілася з бабуляй Іны, удавой чырвонаармейца, камісара марской пяхоты. У пакоі на сталё стаяў фотаздымак маладога афіцэра. І вось гэтая пажылая жанчына кожны дзень віталася з фотакарткай: «Доброго ранку!» І гаварыла: «Дабраніч!»

Няпроста склалася жыццё Марыі Мікітаўны. Калі пачалася Вялікая Айчынная вайна, яе муж служыў начальнікам Аркадзіеўскага раённага ваенкамата ў Адэсе. У першыя дні вайны сем'я вышэйшага каманднага саставу спешна эвакуіравалі. Сям'я Якава Пятровіча не ўваходзіла ў гэты спіс. Але афіцэр знайшоў машыну і ноччу, амаль тайна, вывез жонку з дзвюма дачушкамі — трохгадовай Алай і гадавалай Тамарай — на вакзал і пасадзіў у

цягнік, які накіроўваўся з Адэсы ў Сталінград. Жанчына яшчэ не ведала, што яна цяжарная трэцім дзіцем: дачка Святлана народзіцца ў пачатку 1942 года ў эвакуацыі. У дарозе ці інтуіцыя спрацавала, ці вышэйшыя сілы спынілі, але Марыя Мікітаўна вырашыла выйсці з цягніка. «Навошта ехаць у Сталінград. Лепш да родных, на Урал», — падумалася ёй.

Бацька Марыі, Мікіта Карнеевіч, жыў у пасёлку Чусавая ў Пермскім краі, куды ён быў высланы ў 1929 г. разам з жонкай Анастасіяй і старэйшай дачкой Ефрасінняй.

За старанную працу яго перад вайной абралі брыгадзірам, а дачка Ефрасіння працавала загадчыкам фермы. Але Марыя пра іх пакуль нічога не ведала, як не ведала і таго, што яе маці ўжо няма на свеце, а бацька жыве з другой, маладой жонкай.

...Жанчына доўга сядзела на незнаёмай станцыі. Цягнікі праносіліся не спыняючыся. Яна пачала ўжо вагацца, ці правільна зрабіла. Раптам да яе падышоў чалавек у цывільнай вопратцы, які ўжо даўнавата назіраў за ёю. Спытаўся, ці ёсць у яе «ліцера». Марыя адказала, што не ведае, што гэта такое. Хоць насамрэч муж забяспечыў яе неабходнымі дакументамі, але яна баялася наклікаць на мужа бяду.

...Здарылася нечаканае. Незнаёмец змог пасадзіць жанчыну з дзецьмі на цягнік, які рухаўся на Урал, у Салікамск. Сказаць, што ў дарозе з дзецьмі было нялёгка — гэта нічога не сказаць.

За Масквою цягнік спыніўся. Скамандавалі пакінуць вагоны — пачыналася бамбёжка. Марыя схапіла Алу за руку, а гадавалую Тамару падхапіў вайсковец і яны выбраліся з цягніка. Пакуль беглі, хаваліся ад бомбаў — згубілі адзін аднаго. Цэлую ноч жанчына не ведала, дзе яе дзіця. І толькі раніцай, калі пачалі збірацца каля сваіх вагонаў, жанчына ўбачыла знаёмага вайскоўца з яе дачкою на руках.

Даехалі да Салікамска, адкуль яе з дзецьмі забраў Мікіта Карнеевіч. Марыя пражыла ў бацькі з мачыхай літаральна пару дзён і перайшла на кватэру да старэнькай жанчыны па прозвішчы Папова. Жылі з ёю дружна. Бабулька дапамагала гадаваць дзяцей, якіх стала ўжо трое. Рызыкауючы ўсім, старалася і сястра Марыі, Ефрасіння, якая прыносіла дзецям па кроплі малака. Сама ж жанчына амаль кожны дзень хадзіла за 10 км па талерку супу, які спецыяльна варылі для афіцэрскіх жонак і дзяцей. Дзякуючы гэтаму і выжылі.

У 1944 годзе, пачуўшы па радыё, што родная Шапятаўка вызвалена Савецкай Арміяй, Марыя Мікітаўна адразу сабралася ў дарогу. Да Масквы дабраліся больш-менш нармальна. Застаўшыся ў тапачках, абмяняла на хлеб дзве пары чаравікаў, якія ўдалося зберагчы ў эвакуацыі. Выехаць ва Украіну было амаль немагчыма,

ішлі толькі грузавыя цягнікі. І жанчына рашаецца на крайняе — садзіцца на металічную счэпку паміж вагонамі. Уладкаваўшы шасцігадовую Алу паміж сваіх ног, загадала ёй моцна трымацца за нагу, а сама рукамі абхапіла чатырохгадовую Тамару і двухгадовую Святлану. Трэба было сядзець і не варушыцца, моцна ўпіраючыся нагамі — інакш упадзеш і загінеш. Больш за суткі не звяла вачэй. Бачыла трагічны выпадак, калі жанчына, якая сядзела насупраць, толькі на хвілінку задрамала — і тут жа апынулася пад коламі цягніка.

З Божай дапамогаю, мужа вытрываўшы цяжкасці, дабраліся да Шапятаўкі. А там свае праблемы. Да канца вайны яшчэ было далёка, а тут хапала «бандэраўцаў», якія не шкадавалі сем'яў савецкіх афіцэраў. Уначы даводзілася трымаць каля ложка дзве сякеры:

— Хто паткнецца, засяку адразу!

Абышлося. А пасля Перамогі стала спакайней. Наладжвалі жыццё, чакалі з фронту родных. Марыя ведала, што ёй няма каго чакаць: пахавальны ліст атрымала яшчэ на Урале, дзе гаварылася, што яе муж, Якаў Пятровіч Вінакураў, загінуў пры высадцы марскога дэсанта ў 1943 годзе.

Марыя Мікітаўна адна выгадала трох дачушак, дапамагла кожнай з іх атрымаць вышэйшую адукацыю. Так і не выйшла замуж, хоць сваталася шмат прыстойных кавалераў. Дажыла да 90 гадоў, лічачы, што муж патануў падчас абстрэлу ў моры. Дарэчы, яшчэ ў маладосці паспрабавала адзін раз адпачыць на моры, але не змагла. Увесь час жанчыне здавалася, што вада вось-вось выкіне на бераг яе мужа. А таму праз дзень сабралася дадому і на мора ніколі больш не ездзіла: балюча. Не стала Марыі Мікітаўны ў 2006 годзе.

А ў 2008 годзе, калі ў Падольску адкрыліся звесткі архіва Міністэрства абароны РСФСР, стала вядома, што Якаў Пятровіч Вінакураў загінуў на караблі і пахаваны з усімі ўшанаваннямі на вайсковых могілках у Новарасійску.

Але Марыя Мікітаўна так і не даведалася пра гэта, кожны дзень размаўляючы з партрэтам, як з жывым.

Гэтая жаночая вернасць, пранесеная праз гады, настолькі мяне ўзрушыла, што вяртаючыся ў Мінск, яшчэ ў цягніку, я запісала свае думкі. І нічога не правіла ў гэтым вершы.

Вернасць

Удаве камандзіра Чырвонай Арміі Марыі Мікітаўне Сапранюк

Пра гэта ведаў толькі

Бог,
Як ты чакала Перамогі.
І як маліла ўсе
дарогі
Вярнуць яго на свой
парог.
Пра гэта ведаў толькі
Бог.
Яшчэ — маленькія дачушкі.
Душылася слязьмі
ў падушку
І лёс маліла, каб збярог.
Ды не пачуў малітвы Бог.
У дваццаць сем ужо ўдава.
Навошта словы суцяшэння,
Жанок вясковых
галашэнне?
Пакрыта срэбрам галава.
У дваццаць сем ужо ўдава.
...Чарнела сонца
ў вышыні,
І сохлі мальвы каля хаты.
Дамоў вярталіся
салдаты,
А ты не бачыла
вясны:
Магутны Бог,
яго вярні!
І з той пары
да гэтых дзён
Пранесла вернасць
у расстанні,
Святое, чыстае каханне,
Як светлы і чароўны сон.
І войнам жудасным праклён.

Р. С. Прайшло два гады пасля таго, як сям'я даведалася, што ёсць месца пахавання бацькі, дзеда і прадзеда. Дочкі Ала, якая жыве ў Ізяславе, Тамара, што ў Кіеве, і Святлана з Ноўгарада-Валынскага планавалі сабрацца разам і наведаць магілу бацькі. Але жыццёвыя абставіны не дазволілі паехаць адразу, потым у адной з іх памёр муж і паездка зноў адклалася.

Наша калега, настаўнік гісторыі слувкай СШ № 10 імя С. Ф. Рубанава, Наталля Аляксандраўна Сівідава, якая паехала

наведаць маці ў Славянск Краснадарскага краю, вырашыла адшукаць магілу дзеда Іны Тамай.

9 мая 2010 года Іне Уладзіміраўне пазванілі з Новарасійска: «Іна, я стаю каля магілы твайго дзеда. Я привезла яму ружы і паклон ад цябе.»

Так і сябруем мы па жыцці: Пшанічныя і Падліпскія — беларусы, Тамаі — украінцы, Сівідавы — рускія, з Кубані. Наталля Аляксандраўна праехала са Славянска больш за 100 км, каб адшукаць магілу невядомага ёй вайскоўца з Украіны і пакланіцца яму. Вось і ўся палітыка. Чалавечнасці, жыцця і вернасці.

Дом творчасці «Іслач»

1 сакавіка 1999 года. Сёння я прымаю ўдзел у творчым пісьменніцкім семінары, які адбываецца ў Доме творчасці «Іслач». Выхала вельмі рана са Слуцка. І ўжо каля 8 гадзін раніцы была ў Мінску. Адразу паехала ў Дом літаратара, на Фрунзе, 5. Там нас, маладых і творчых людзей, сталыя пісьменнікі сустрэлі вельмі прязна. Было яшчэ багата вольнага часу, і я паступова пазнаёмілася з астатнімі ўдзельнікамі семінара. У 12 гадзін дня мы на двух аўтобусах накіраваліся ў «Іслач». Так атрымалася, што ад Мінскай вобласці ў семінары ўдзельнічала я адна. Пасялілі мяне ў цудоўным, двухузроўневым нумары, чамусьці запамнілася — № 45.

На першым паверсе — гасцёўня з пісьмовым сталом і тэлефонам. Тут, на ўтульнай канапе, мы вечарамі размаўлялі, дзяліліся ўражаннямі ад работы секцый з маладымі творцамі з Віцебскай і Гомельскай абласцей, дзяўчатамі, некаторыя з якіх былі маімі калегамі, таксама настаўнікамі беларускай мовы — Аленай Гінько, Аленай Несцяронак, Вольгай Шкурдзюк, Інэсай Буднік. Выбіралі вершы, каб аддаць іх у часопісы «Маладосць» і «Полымя», штотыднёвік «ЛіМ».

Другога сакавіка пачалася работа па секцыях. Секцыю паэзіі, куды размеркавалі і мяне, праводзіў Леанід Дранько-Майсюк. Ён даваў час кожнаму з нас, маладых, на прачытанне тых твораў, якія мы прапаноўвалі на разгляд секцыі. Тактоўна разбіраў кожны твор, кожны вобраз, далікатна падказваў. І мы, нанава перачытаўшы радок, бачылі, што так, як сказаў сталы і таленавіты аўтар, наш старэйшы сябар, сапраўды лепш.

Такія семінары былі сапраўднай школай майстэрства для нас, будучых творцаў. І не толькі ў Іслачы. Раз на два гады літаратурныя семінары праводзілі ў купалаўскіх Акопах, на Лагойшчыне. Шкада, што цяпер гэтая традыцыя перапынена.

З другой групай паэтаў працавала Галіна Каржанеўская, а секцыю прэзаікаў вёў Генрых Далідовіч. Два дні ішла работа секцый. Вядомы журналіст Пятро Сабіна запісаў нас, маладых літаратараў, на радыё.

Чацвёртага сакавіка работа семінара завяршалася. Мне даручана было выступіць са словам у адказ прадстаўнікам Саюза пісьменнікаў. Ад імя маладых творцаў я падзякавала за цікавы і неабходны семінар, за майстар-класы, праведзеныя для нас, за магчымасць надрукавацца ў часопісах, за запісы на радыё. Увогуле, скажу шчыра, дзякаваць было за што. Усе мы пакідалі семінар акрыленыя і гатовыя тварыць далей.

...У гэты ж вечар, выйшаўшы каля Дома літаратара з аўтобуса, я пачула, як мяне паклікаў Яўген Каршукоў. І праз некалькі хвілін я трымала ў руках бланкі заяў і пералік дакументаў, якія нам з сястрой Таісай Трафімавай неабходна было сабраць для ўступлення ў Саюз пісьменнікаў Беларусі.

Вось такая гісторыя толькі аднаго семінара, а іх, перш чым стаць сябрам СПБ, мне пашчасціла наведаць дзясяткі.

...На жаль, сёння мы ўжо не можам пахваліцца, што ў нас, пісьменнікаў, ёсць свой Дом адпачынку. Далёка ў мінулым засталася наша «Іслач», але яна была.

Паэткам

Журбой калін,
 святлом бяроз
Асвечана зямля мая.
Шчаслівы лёс —
 зайздросны лёс! —
Сцвярджаць сябе
 зямлянамі.
Тутэйшыя і моцныя
Карэннямі і кронамі.
І слову маці —
 верныя,
І дрэвам —
 сёстры кроўныя.
І іншага не дадзена,
Бо прамаўляем душамі.
Агнём каліны
 спраўджваем,
Святлом бяроз —
 абуджваем.

«Боль той даўні...»

Мама, я вельмі рада, што змагла спазнаць у сваім жыцці «вялікае, зямное» каханне. І нават калі яно падарыла мне не толькі найвялікшае шчасце, але і найвялікшы боль, усё роўна я шчаслівая. Не кожная жанчына можа смела сказаць: так, я кахала і была каханаю.

Гэтае пачуццё заўсёды дае сілы жыць і тварыць, робіць самай прыгожай жанчыну, а калі жанчына — паэт, то нараджаюцца новыя вершы. Быццам пра мяне некалі трапна сказала шаноўная Раіса Баравікова: «Боль той даўні — мой найлепшы верш!»

А пра ўсё астатняе, мама, лепш я скажу радкамі.

Бывай

Яшчэ нядаўна цешыла цяпло,
А зараз — толькі холадам і вее.
Зноў нашы сцежкі снегам замяло —
Над горадам — каторы дзень! — завея.
Пара было б прывыкнуць да зімы.
Пара. І не трывожыцца у скрусе.
І даць магчымасць светлай завірусе
Завеяць сны, пачуцці і шляхі.
Даверыць ёй, мяцеліцы-кудасе,
Наладзіць баль расстайны, не памінкі.
Кахання боль непадуладны часу.
Ён нам заўсёды — вечным напамінкам.
Маім кастрам рабінавым гарэць.
Ды, мабыць, і стагоддзяў мне не хопіць,
Каб сэрца заінелае сагрэць.
Бывай. У шчасця літасці не просяць.

Горкі пацалунак

Я разумею: ты — даўно не мой,
Не трэба шчасця нізкага гатунку.
Стараешся зрабіць мяне нямой,
Апёкшы вусны горкім пацалункам.
Што ж, прамаўчу. Хоць вельмі прыкра мне,
Што стала нам і холадна, і цесна.
Хай журавы загадкавай вясне
Спяюць самотна развітання песню.
На вальс запрасіць жоўты лістапад.
Адорыць срэбрам снежань пасівелы

І замяце шляхі ў дзівосны сад,
Дзе прыпамін жыве цнатліва-белы.
Жыла табой. А ты — даўно не мой.
Паэзія — адзіны паратунак.
Гарыць рабіна снежнаю зімой,
Як той апошні, горкі пацалунак.

Памятны 2004 год

1 верасня 2004 года. Гэтую дату памятаюць цяпер многія. У той дзень падчас урачыстай лінейкі адбыўся тэракт у сярэдняй агульнаадукацыйнай школе № 1 горада Беслана, што ў Паўночнай Асеціі. Тры дні тэрарысты трымалі дзяцей і дарослых у замініраванай школе, з першага дня расстрэльваючы заложнікаў, якіх, па некаторых звестках, загінула 338 чалавек. У першы дзень былі забіты ўсе дарослыя мужчыны. Заложнікаў не падпускалі да кранаў з вадой, забаранялася праносіць у школу ежу і ваду.

На другі дзень у выніку перамоў удалося вывесці з будынка школы 12 жанчын з груднымі дзецьмі.

3 верасня прагрымелі выбухі, праз некаторы час абваліўся дах школы і пачаўся вялікі пажар.

Бой доўжыўся каля 13 гадзін. Байцы падраздзяленняў спецыяльнага прызначэння «Альфа» і «Вымпел» як маглі дапамагалі заложнікам выбірацца з будынка, ахопленага агнём, выступаючы жывым шчытом, закрывалі сваімі целамі дзяцей ад куль. 10 вайскоўцаў загінулі. Іх родныя дзеці так і не дачакаліся бацькоў у той дзень са службы. Самаму старэйшаму з герояў было 39, самаму малодшаму — 23, тыдзень таму ажаніўся.

Вечная памяць ахвярам і вечная слава героям Беслана!

Цяпер 2014-ы. І тыя першакласнікі, якім пашчасціла выжыць, сёлета закончылі школу. Жыццё працягваецца. Ды боль мінулаі трагедыі не адпускае. У горадзе ўсталяваны помнік загінулым у тыя трагічныя вераснёўскія дні — «Дрэва смутку»: чатыры матулі, узяўшыся за рукі, узялі іх увось, а над імі, як птушкі, ляцяць у неба душы страчаных дзяцей. І ў кожнага з іх за спінаю крылы, нібы ў анёлаў.

Прайшло дзесяць гадоў, а мая душа не пакідае балець. І за гэтых ні ў чым не вінаватых асецінцаў, і за простых чачэнцаў, якім даўно хочацца міру і спакою. Я ведаю гэта. Я была там.

Так, мама, 6 верасня 2004 года, калі яшчэ не былі пахаваныя ўсе загінулыя, воляю лёсу я апынулася паблізу Беслана, у невялікім чачэнскім пасёлку, а праз дзень — у Ханкале. Мне давялося бачыць слёзы на вачах у суровых камандзіраў і дзікі, нечалавечы боль на тварах родзічаў пацярпелых у той бесланскай

трагедыі. І слухаць расказы афіцэраў, якія толькі што вярнуліся з Беслана, як амаль па кожнай вуліцы плывуць пад крыкі і галашэнне труны.

Тут, у Ханкале, дзе чатыры гады таму была адкрыта база расійскіх войскаў, жывуць сваім асаблівым жыццём аэрадром, шпіталь і першая праваслаўная на тэрыторыі базы капліца. Тут яшчэ не забыліся пра верасень 2001-га і збіты над Ханкалай верталёт Мі-8 з камісіяй Генштаба, калі загінулі два генералы і восем палкоўнікаў. Яшчэ свежыя, балючыя ўспаміны двухгадовай даўніны, калі ў жніўні 2002-га пры пасадцы ракетай з ПЗРК «Ігла» быў збіты ваенна-транспартны верталёт Мі-26, які ляцеў з Маздока. 124 чалавекі са 154-х загінулі.

Тут не забыліся і пра многае іншае, што было ўчора, пазаўчора ці год таму. Тут развітваюцца за руку, калі па службе трэба ад'ехаць на паўгадзіны, і зноў за руку вітаюцца па вяртанні. Тут ніколі не прамаўляюць слова «апошні». Тут трэцяя чарка выпіваецца не за каханне, як там, на радзіме, а за тых, каго ўжо няма сярод іх, за загінулых сяброў. Тут не хаваюцца за чужыя спіны, а закрываюць сабой. Тут ведаюць, што такое кодэкс афіцэрскага гонару. Тут. Тут я стала іншай і ўжо ніколі не буду ранейшай.

Рубежнае, Наурская, Надцерачная, Мінеральны, Калінаўская, Чарвлёная, Знаменскае, Талстой-Юрт, Гудэрмес, Аргун, Ханкала, Грозны, Урус-Мартан, Шалі — гэтыя назвы чачэнскіх мясцін, дзе давалося быць і адкуль пашчасціла вярнуцца, і сёння жывуць зарубкай на сэрцы.

Ідуць гады. І яшчэ больш прыходзіць усведамленне ўсяго перажытага. Да гэтага часу ўважліва сачу за падзеямі там, дзе засталіся мае сябры, з асцярожнасцю ступаю на траву і берагу як свяшчэнную памяць атрыманую з рук генерала дарагую для мяне ўзнагароду — знак «За службу на Каўказе».

Ты вярнешся!

Наш тэлефон маўчыць
каторы дзень.

Усім багам малюся
ў спадзяванні,

Што ворага жаклівы
чорны цень

Адступіцца, адыдзе і —
растане.

Ты вярнешся.

Ты выжывеш.

Не зломяць баевікі
твой афіцэрскі дух.
А горы смерць-неспадзяванку
тояць.
А горы — сыплюць кулямі
наўкруг!..
І вобраз Яраслаўны праз
гады
Мне стаў такі да болю
зразумелы.
О, адгукніся, любы,
дарагі!
Я ўжо ад невядомасці
нямею.
О неба, сведка войнаў,
перамог,
Твой Млечны Шлях, я ведаю, —
ад Бога.
Вярні! З усіх крывавых
пройдзеных дар
Вярні майго... Вярні яго...
Жывога.

сярэдняй школы, а восенню паспяхова здаў уступныя экзамены і паступіў у Слуцкае педвучылішча. Да Вялікай Айчыннай вайны паспеў закончыць толькі два курсы. Як успамінае бацька, вучоба давалася лёгка, хоць студэнты жылі бедна, галаднавата. Грошай не хапала на самае неабходнае. Стыпендыю атрымлівалі толькі выдатнікі, а іх налічвалася ў групе 2-3 чалавекі.

Слуцкая электрастанцыя працавала тады на торфе, таму нярэдка здараліся перабоі са святлом. Часта вечарамі ў інтэрнаце яго проста не было, а таму навучэнцы адчувалі цяжасці ў падрыхтоўцы дамашніх заданняў. А вучыцца вельмі хацелася. І моладзь старалася, аднак планы перакрэсліла вялікае гора, што абрынулася на людзей.

...Вайна пачалася амаль у бацькаў дзень нараджэння. 21 чэрвеня 1941 г. яму споўнілася 18 гадоў. Хлопцаў 1923 года нараджэння на пачатку вайны не мабілізоўвалі ў рады Чырвонай Арміі. Усе тры гады акупацыі Івану давялося жыць і працаваць у пасёлку Манькова на сельскай гаспадарцы, трымаючы сувязь з партызанамі. І праз дзясяткі гадоў бацьку было страшна пра гэта ўспамінаць. Ён часта здзіўляўся, як застаўся, ацалеў іх маленькі лясны пасёлак Манькова. Ён мог бы стаць другой Хатынню.

Бацька часта ўспамінаў той дзень, калі 30 чэрвеня 1944 г. Чырвоная Армія вызваліла Слуцк. З вялікай радасцю, хваляваннем і слязьмі на вачах сустракалі жыхары Слуцчыны нашых байцоў і камандзіраў, абдымалі і цалавалі сваіх вызваліцеляў.

Стаяла гарачая летняя спёка. Ваенныя падраздзяленні ўсімі дарогамі рухаліся па слускай зямлі на Захад. Байцы Чырвонай Арміі, стомленыя, запыленыя, з перасохлымі вуснамі, стараліся хутчэй дапасці да калодзежа, каб напіцца халоднай вады. У кожнага на грудзях зіхацелі баявыя ўрадавыя ўзнагароды.

Бацька прыгадаў, як аднойчы надвячоркам, калі ўжо прыйшлі каровы з пашы, з'явіліся вызваліцелі ў Манькове. Яны рухаліся прасёлачнай дарогай з Сяраг на Падліпцы. Многа салдат ішло пешшу, некаторыя ехалі на грузавіках. Спявалі ваенныя песні, смяяліся.

Бабуля Арына толькі што падаіла карову, увайшла ў хату, каб працадзіць малако. Раптам у хату заскочыла трое радавых. Бабуля прапанавала ім выпіць па кубачку сырадою. Двое салдат напіліся, а трэці не паспеў: трэба было тэрмінова рухацца наперад па ўказаным маршруце.

Малады лейтэнант заўважыў у бабуліным двары авечак (іх было чатыры). Ён папрасіў у бацькі дазволу ўзяць адну з іх на вячэру салдатам. Той прапановаў любую з чатырох. Салдаты ж пакінулі ў двары маладую, вельмі змучаную паходам кабылу.

Бацькаў брат Пятрок даглядаў яе, вадзіў на пашу, і праз некаторы час кабыла пайшла на папраўку. Пазней яе здалі ў калгас, яшчэ да бацькавага вяртання з фронту.

Пасля вызвалення Слуцка мужчын адпаведнага ўзросту, якія жылі на акупаванай ворагамі тэрыторыі, прызвалі ў армію. 7 ліпеня 1944 г. усе мабілізаваныя з вёсак Сярагі, Падліпцы, пасёлка Манькова павінны былі да 11 гадзін прыбыць на зборны пункт, што размяшчаўся ў вёсцы Старцавічы (цяпер вёска Знамя), якая знаходзілася за Падліпцамі. Акрамя бацькі з Манькова на фронт пайшло яшчэ шэсць чалавек: Іван Чыжэўскі, Ярафей Шахновіч, Андрэй Яўсеенка, Міхаіл Амбражэвіч, Васіль Пушкарэнка, Яўген Бараноўскі.

За ноч бабуля Арына пашыла сыну паходны мяшок, які да раніцы быў напоўнены няхітрым скарбам. Раніцай 7 ліпеня 1944 г. уся сям'я хвалявалася, збіраючы салдата ў дарогу. Маці надзела сыну на шыю бліскучы срэбны крыжык, пацалавала, заплакала, благаславіла, каб Бог збярог у паходзе і на фронце, каб жывым вярнуўся да сваёй сям'і.

Да драбніц запомнілася бацьку тое развітанне. Ён падзякаваў матулі за ўсё і пацалаваў яе правую маршчыністую руку. Разам з фотакарткамі паклаў у запісную кніжачку маленькі абразок Мікалая Цудатворцы. Вопратка на прызыўніку была зусім старая, зацыраваная. Леপшае адзенне пакінуў свайму брату Пятру. Селі за стол снедаць. Крыху перакусілі, і бацька пачаў збірацца. Плакалі ўсе.

Іван ускінуў на плечы рэчавы мяшок. Маці глянула яму ў вочы і са слязьмі сказала: «Дарагі мой сыноч, выканай маю маленькую просьбу. Перахрысціся і пацалуй кожную ікону». Іконы размяшчаліся ў старэнькай манькоўскай хаце на сцяне. Іх было пяць. Сын не стаў пярэчыць, выканаў матуліну просьбу.

Неўзабаве ўся сям'я выйшла на вуліцу. Трэба было праходзіць паўз хату дзеда Паўла. І будучы салдат вырашыў усё ж зайсці развітацца, хоць той ужо даўно жыў у іншай сям'і. Яго бацька, наш дзед Павел, сказаў тады: «Сыноч, калі ты будзеш паранены, няхай рана будзе несмяротнай». Ніхто і не падумаў, што гэтыя дзедавы словы стануць прарочымі.

...На зборным пункце, праводзячы родных на фронт, плакалі ўсе: і падлеткі, і старыя. Людзі благаслаўлялі блізкіх, жадалі здароўя і салдацкага шчасця ў паходах і на вайне.

Праз некаторы час давялося развітацца з роднымі, бо прызыўнікоў хутка пастроілі і павялі ў Слуцк. Там размясцілі ў былым ваенным гарадку па вуліцы Валадарскага. Заснуць будучыя салдаты ў тую ноч не змаглі, бо нямецкія самалёты бамбілі горад.

Раніцай 8 ліпеня 1944 г. іх павялі са Слуцка ў кірунку Сіняўкі.

Бацька прыгадваў, што тады іх размясцілі непадалёк ад Сіняўкі, у лесе. Дарэчы, гэта былі родныя мясціны нашага дзеда Паўла, які родам з вёскі Туча, што недалёка ад Сіняўкі Клецкага раёна. Там прастаялі амаль тыздзень. Жылі ў шалахах. Трэба сказаць, што жанчыны, даведаўшыся, дзе спыніліся навабранцы, прыязджалі да іх, а некаторыя, каб праведаць сваіх мужоў, увогуле дабіраліся пехатою.

Мы ведаем, мама, што і Вы таксама наведалі бацьку. У той трывожны ваенны час змаглі яшчэ раз убачыцца з мужам перад адпраўкай на фронт, прывезлі салдату самае неабходнае — бялізну, сыр, кавалак сала. Бацька гаварыў нам, што пра гэта ён памятаў усё сваё жыццё і быў вельмі ўдзячны Вам за клопаты.

Потым ізноў рушылі ў дарогу. Ішлі салдаты доўга. Днём адпачывалі, лячылі на нагах крывавыя мазалі, а ноччу рухаліся, робячы невялікія прывалы. Як пасля аказалася, іх вялі на вызваленне польскай сталіцы Варшавы. Бацька добра памятае падліпскіх хлопцаў, якія ішлі побач з ім: Уладзімір Долбik, Іван Кірута, Іван Барцэвіч, Сямён Дубовік, Павел Шуманскі, Аляксей Жук, Іван Ляткоўскі, Анатоль Ляткоўскі, Іван Пятровіч (малодшы брат мамы, якога доўгі час пасля вайны лічылі прапаўшым без вестак. — *З. П.*), Васіль Кітун, Пётр Канончык, Грыша Канончык, Грыша Жук, Васіль Пунчык, Уладзімір Ажэўскі, Леанід Янковіч, Міхаіл Янковіч, Мікалай Паўлейчык, Іван Янковіч, Мікалай Пятровіч са сваім бацькам і многія іншыя.

На шляху былі гарады: Бяроза, Кобрын, Жабінка, Сядлец, Макабоды, Янаў-Мазавецкі, Венграў, Лосіцэ.

Некаторы час Іван Янучок знаходзіўся ў 197-м армейскім запасным стралковым палку, адкуль і трапіў на перадавую. Ваяваў у складзе 52-га стралковага палка 50-й гвардзейскай стралковай дывізіі 3-га Беларускага фронту, якім камандаваў І. Д. Чарняхоўскі.

Далёка на захад часці іх злучэння не пайшлі. Ім давялося ўдзельнічаць у незвычайна жорсткіх баях ва Усходняй Прусіі. З баямі бралі гарады Інстэрбург (Чарняхоўск), Велау, Домнау.

З бацькавых успамінаў: «Пад Варшавай мы ў бой не ўступалі, а пайшлі ў зусім процілеглым кірунку, назад. Дайшлі да Пружан, Ваўкавыска, прайшлі правей Гродна, затым — Каўнас, Вільнюс, Алітус, Кібартай, Эткунен, Марыямпаль, Інстэрбург. Такім чынам, прайшлі па тэрыторыі Літвы і апынуліся ва Усходняй Прусіі. Хутка ноччу нас накіравалі на пярэдні край, дзе давялося капаць траншэі, некаторы час стаяць у абароне, а затым па ўказанні камандавання з цяжкімі баямі рухацца па тэрыторыі Усходняй Прусіі (цяпер Калінінградская вобласць).

Праз некаторы час мне прысвоілі званне малодшага

сержанта. Я стаў камандзірам аддзялення. На перадавой людзі доўга не затрымліваліся. У час баёў салдаты і камандзіры хутка выходзілі са строю.

У маім аддзяленні ваявалі байцы розных нацыянальнасцей: Уладзімір Чыж (в. Вялікая Сліва Слуцкага раёна), Субоцін, Карымаў, Бальшакоў, Ягораў, Сахараў, Бернутаіціс, Татарадзэ, Пятрок Грыцкевіч, Раман Гапановіч. Камандзір роты Хамза Гарыфавіч Сабітаў. Камандзір узвода малодшы лейтэнант Кучаран. Усе мы жылі дружнай сям'ёй франтавікоў, бо мэты і задачы ў нас былі адны: перамагчы ворага. На дарогах і ў населеных пунктах, праз якія мы праходзілі, размяшчалася наглядная агітацыя: плакаты, на якіх было напісана: «Путь домой только через Берлин», «Дойдем до Берлина!». У маім аддзяленні некаторы час знаходзіліся два землякі: Гапановіч Раман Раманавіч (1925 г. н.) і Грыцкевіч Пётр Пятровіч (1924 г. н.). Яны загінулі ў баях пад Кёнігсбергам 17 студзеня 1945 г.

Каля Знаменскай бальніцы ў Слуцкім раёне высіцца помнік загінулым воінам. Не раз я падыходзіў да яго і ўглядаўся — *залатымі літарамі сярод іншых прозвішчаў значылася: Гапановіч Р. Р (з вёскі Сярэднікі).*

Побач з Лучнікоўскай школай Слуцкага раёна таксама стаіць помнік загінулым у барацьбе з фашыстамі. Я ніколі не праходжу міма, а здымаю шапку і іду каля кветніка па высыпанай сцежцы. З болем у сэрцы сярод шматлікіх прозвішчаў прачытваю: Грыцкевіч П. П. (з вёскі Варкавічы).

Часта прыгадваю той світанак 17 студзеня 1945 г. перад апошнім для іх боем. Мы адкрылі кансервы, укусілі па аднаму разу, Гапановіч Раман першы паклаў сваю лыжку ў свой рэчавы мяшок і выказаўся коратка: «Не хочацца есці, нас усё роўна паб'юць, а кансервы забяры, Янучок, у свой рэчавы мяшок, калі сустрэнемся пасля бою, тады і перакусім». Яго словы паўтарыў і салдат Грыцкевіч Пятрок. На вялікі жаль, не прыйшлося мне больш сустрэцца з імі пасля таго страшнага бою. Яны абодва загінулі. У час зацішша на перадавой я развязаў свой рэчавы мяшок, седзячы ў траншэі, глянуў на тую бляшанку кансерваў і адчуў, як нечакана пасыпаліся з вачэй слёзы. Я падумаў: «Вечная памяць вам, дарагія таварышы». Зняў шапку, перахрысціўся і пачаў даядаць тыя кансервы. Яшчэ доўга па твары цяклі слёзы. У хуткім часе я напісаў дадому ліст, у якім паведаміў, што не стала маіх баявых таварышаў Грыцкевіча і Гапановіча».

...У баях з фашыстамі наш бацька быў двойчы паранены. Першы раз — асколкам міны ў правую руку вышэй за локаць, калі іх падраздзяленне дапамагала польскім сялянам збіраць ураджай на пачатку жніўня 1944 г. Было гэта ў польскім пасёлку Люта, дзе

байцы спыніліся, рухаючыся на Варшаву.

Другі раз атрымаў раненне ў твар пры наступленні на тэрыторыі Усходняй Прусіі. Нямецкі снайпер пацэліў якраз у пераноссе. За секунду да гэтага салдат крыху павярнуў галаву. Магутная Боская сіла ўратавала байца: куля ўвайшла ў пераноссе і выйшла пад ніжняй сківіцай. Гэта здарылася 21 студзеня 1945 г. пад горадам Гумбінен (Усходняя Прусія). Амаль тры месяцы бацька пралажаў у шпіталі ў Каўнасе (Літва).

Прайшлі гады, але ніколі не забываў гвардыі малодшы сяржант ўмелыя рукі хірургаў. Асабліва часта прыгадваў загадчыка афтальмалагічнага аддзялення Лілію Лазараўну — вялікай душы чалавека, якая зрабіла ўсё магчымае і немагчымае, каб вярнуць маладому байцу зрок. Ці ж не цуд, што наш Іван Паўлавіч ніколі не карыстаўся акулярамі і меў зрок «адзінку»!

Лёсам было накіравана бацьку зноў вярнуцца на фронт у 202-і запасны полк у горадзе Алінштэйн. Ваяваў у складзе 11-й гвардзейскай арміі ў 5-й дывізіі. Малодшы сяржант, камандзір кулямётнага аддзялення. А яшчэ ўсім падабаўся выдатны бацькаў почырк. Не засталіся па-за ўвагай камандзіраў і яго адукаванасць і выхаванне. Таму гвардыі малодшы сяржант Янучок быў прызначаны камсоргам роты, адначасова выконваў абавязкі ротнага пісара.

З бацькавых успамінаў:

«Праз некаторы час я зноў трапіў на перадавую. Баі ішлі жорсткія. Неўзабаве былі вызвалены гарады Кёнігсберг (Калінінград), Пілау.

Пераправіўшыся на лодках, шэсць дзён наступалі на Касе (паўвостраў, які ўразаецца ў Балтыйскае мора). Пасля баёў часць размясцілася ў г. Тапіау (Усходняя Прусія) на кароткі адпачынак, дзе і сустрэлі доўгачаканы Дзень Перамогі. Цяпер гэта горад Гвардзейск Калінінградскай вобласці.

Дарэчы, назва Тапіау ў перакладзе з прускай мовы азначае «цёплае поле». Мы і сапраўды ўпершыню за доўгія ваенныя гады адчулі вясну. Я падумаў, што дома, напэўна, зацвілі сады...»

...Наш бацька Іван Паўлавіч быў інвалідам Вялікай Айчыннай вайны другой групы. Меў урадавыя ўзнагароды: медалі «За адвагу», «За ўзяцце Кёнігсберга», «За перамогу над Германіяй». У мірны час да іх далучыліся ордэн Айчыннай вайны II ст. і шматлікія юбілейныя медалі.

У канцы 1945 г. бацька скончыў трохмесячныя шафёрскія курсы. Летам 1946 г. іх часць перавялі ў Полацк, дзе малодшаму

сяржанту Янучку давялося працаваць шафёрам спачатку на грузавой машыне ЗІС-5, а потым — на ГАЗ-2А, але мара стаць настаўнікам не пакідала яго.

28 лютага 1947 г. Іван Янучок быў дэмабілізаваны. Пайшоў працаваць у калгас «Чырвоны маяк», куды ўваходзілі вёска Падліпцы і пасёлак Манькова. У 1948/49 навучальным годзе прадоўжыў вучобу ў Слуцкім педвучылішчы. Восенню 1949 г. бацьку накіравалі на працу ў Сяражскую школу Слуцкага раёна настаўнікам беларускай мовы і літаратуры, дзе ён адпрацаваў больш за 40 гадоў. У працоўнай кніжцы — толькі адзін запіс.

У 1954 г. скончыў завочна Баранавіцкі настаўніцкі інстытут (беларускае аддзяленне). У 1958 г. — Гомельскі дзяржаўны педінстытут імя В. П. Чкалава. Потым тэатральны факультэт Маскоўскага народнага ўніверсітэта мастацтваў па спецыяльнасці «рэжысёр драматычнага тэатра». Падчас вучобы ведаў Івана Янучка па рэжысуры ацэньвалі вядомыя артысты маскоўскіх тэатраў І. Я. Трубнікаў, В. В. Грыднева.

Усё жыццё Івана Паўлавіча было прасякнута любоўю да сцэны: спяваў у хоры, вёў у школе драмгурток, у якім з настаўнікамі і вучнямі паставіў такія спектаклі, як «Цуд» паводле твора Эдуарда Валасевіча, «Прымакі» паводле Янкі Купалы. А ў «Калінавым гаі» паводле твора Аляксандра Карнейчука бацька быў не толькі рэжысёрам, але і артыстам, які прафесійна стварыў вобраз пісьменніка — галоўнага героя спектакля.

...У сям'і нас шасцёра. Мы ўжо самі маем дзяцей, а хтосьці з нас — нават унукаў, і ўсе перад бацькавым лёсам схіляем галовы. Ён заўсёды з цікавасцю ставіўся да нашай з сястрой Таісай творчасці, з радасцю вітаў кожны новы верш, публікацыю ці чарговы зборнік паэзіі. Любіў пасля працоўнага дня пабыць у садзе, агледзець дрэвы, паслухаць спевы птушак. І марыў толькі аб адным: каб не было больш вайны, не гінулі людзі, каб былі шчаслівыя дзеці, унукі і праўнукі.

На вялікі жаль, не дачакаўся наш Іван Паўлавіч і не змог парадавацца за аднаго са сваіх праўнукаў, унука дачкі Алены, дэсантніка, які годна прадоўжыў традыцыі прадзеда-франтавіка ў мірны час, несучы вайсковую службу ў асобнай мабільнай 103-й брыгадзе сіл спецыяльнага рэагавання ў Віцебску. Сімвалічна, што ў 2015 г. гвардыі сяржант Арцём Анцыповіч меў гонар і вялікую адказнасць прымаць удзел у сталічным юбілейным парадзе, прысвечаным 70-годдзю Вялікай Перамогі.

...Пятага жніўня 2011 года мы асірацелі канчаткова. Нашага бацькі не стала. Пакінуў нас ён на 89-м годзе жыцця. Развітацца з ім прыйшлі аднавяскоўцы, былыя вучні, шматлікія родзічы.

Слуцкі раённы ваенкамат накіраваў зводнае падраздзяленне з

ліку сяржанцкага саставу для правядзення пахавальнай цырымоніі ветэрана Вялікай Айчыннай вайны Івана Паўлавіча Янучка.

Я ўпершыню за доўгія гады пераступіла парог роднай хаты. Немагчыма перадаць увесь боль і шкадаванне, што агарнулі душу. Слёзы, даўкія, гарачыя, засцілалі вочы. Столькі недагаворана, столькі недалюблена. столькі розных перашкод і недарэчнасцяў раздзялялі нас. І хоць мы сустракаліся даволі рэдка, і не па нашай віне так здарылася, што мы, дарослыя дзеці ад першага яго шлюбу, даўно адышлі на задні план, усё ж мы заўсёды ведалі, што бацька ў нас ёсць, жывы і здаровы. І мы, ужо сталыя людзі, як ні дзіўна гэта гучыць, адчувалі сябе абароненымі. Як на нялёгкім жыццёвым фронце.

А цяпер наш абаронца пакінуў нас. І свет стаў адразу іншым — пустым і шэрым, хоць шчодро свяціла жнівеньскае халоднае сонца.

Лёс двойчы зрабіў для нас жнівень месяцам непамернай страты.

...У выкананні ваеннага аркестра загучаў гімн нашай краіны і было дзіўна, што бацька ў гэты час ляжыць. А ён жа сам вучыў кожнага з нас пад гукі гімна стаяць «смірна». Не варушыцца, апусціць рукі і стаяць, пакуль не закончыцца гэтая святая для кожнага грамадзяніна мелодыя. Для яго гэта было вельмі важна. Не мог ён па-іншаму. І раптам — ляжыць. І рукі складзеныя. І розум адмаўляецца верыць таму, што адбываецца.

Тройчы прагрымелі сухія і кароткія залпы развітальнага салюту. І ўсё. і толькі грудочак жоўтага жвіру. і безліч кветак, як у тым пераможным маі 1945-га.

...Будучы на канферэнцыі ў Вільнюсе ў Літве, я знайшла магчымасць наведаць Каўнас. Доўга шукала будынак, дзе ў 1945 г. мог размяшчацца шпіталь. Дапамагалі жыхары Каўнаса, але, на жаль, знайсці яго за тыя кароткія некалькі гадзін мне не ўдалося. На вуліцах старажытнага горада я старалася ўявіць, што адчуваў мой дваццацідвухгадовы бацька, калі быў тут на лячэнні. Здавалася, вось зараз сустрэну яго, маладога, спакутаванага, з перабінтаванай галавой і тварам. Дапамагу, пашкадую, абдыму.

Вечарам у вільнюскай гасцініцы я шмат думала пра няпросты бацькаў лёс, пра яго незвычайнае салдацкае шчасце, пра нашу сірочую долю і пра Вас, мама. І пра нас, Вашых з бацькам шасцярых дзяцей. і пра Вашых унукаў: Ірыну і Валерыя — Аленіных дзяцей, Вадзіма і Дзяніса — Грышавых, Пятра і Наталлю — Тамарыных, Наталлю і Аляксандру — Ларысіных, Сяргея і Таццяну — Таісіных, Ганну і Анастасію — маіх. Думалася, што так ні разу і не ўдалося нам сабрацца, хоць аднойчы, усім разам у

нашай сяржаскай хаце, Вашым дзецям, унукам. Праўнукам — Яне, Арцёму, Лізавета, Сямёну, Марыне, Дзмітрыю, Анастасіі, Арыне, Наталлі, Кацярыне, Раману і маленькаму Івану, унуку Таісы, які нарадзіўся 9 мая 2012 г., у Дзень Перамогі.

Мая Айчына

Да болю родная зямля,
Лугі і пералескі.
І шэпт ляснага ручая,
І ўсмешка першае пралескі.
І зорак вечны карагод
У шчодрым небе.
І працавітых душ узлёт
У лусце хлеба.
Сюды вяртаюся з дарог.
І ёсць прычына:
Паходняй свеціць мне здалёк
Мая Айчына.

Незабыўны Іван Данілавіч

Лёс звёў мяне з Іванам Данілавічам — Янкам Сіпаковым, беларускім паэтам, празаікам, перакладчыкам, лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі, у 2008 г. падчас маёй працы ў якасці галоўнага інспектара Міністэрства адукацыі. Мы разам думалі, як давесці да нашых школьнікаў дарагую яго сэрцу кнігу эсэ «Зялёны лісток на планеце Зямля. Партрэт Беларусі».

Іван Данілавіч заўсёды па-бацькоўску падтрымліваў мяне, асабліва пасля прызначэння на пасаду галоўнага рэдактара часопіса «Роднае слова».

Праз некалькі дзён маёй працы ў рэдакцыю прыйшла бандэроль, дзе была кніга «Наталенне смагі» Янкі Сіпакова з дарчым надпісам: *«Вельмі паважаная Зоя Іванаўна! Па-мойму Вам абоім пашанцавала! Так што вінішую і Вас, і «Роднае слова» з сустрэчаю! Веру, што Ваша дружба дасць цудоўны плён і будзе Вам (і нам таксама!) толькі ў радасць! Шчыра Ваш — Янка Сіпакоў. 21 чэрвеня 2009 г.»*

Сапраўдным крытыкам і дарадцам быў для нас Іван Данілавіч. Кожны нумар часопіса на працягу некалькіх гадоў прачытваўся ім ад першай да апошняй старонкі. А мы, супрацоўнікі рэдакцыі, з нецярпеннем чакалі ад яго званка. Ён тэлефанаваў і аналізаваў кожную публікацыю, хваліў часопіс, часам нешта падказваў, з нечым не пагаджаўся, але такое

здаралася вельмі рэдка.

Іван Данілавіч гаварыў, што «сапраўдны пісьменнік павінен абавязкова стварыць сваю літаратурную сістэму каардынат, прапанаваць свой лад творчых каштоўнасцяў.» Ён вучыў, «што пісьменнік павінен быць пазнавальным. Нават па адным сказе, адным радку. Па стылі ж, па манеры пісьма не зблытаеш вялікіх Талстога і Дастаеўскага, Чэхава і Буніна. Ды і нашых Купалу і Коласа, Барадуліна і Гілевіча, Вярцінскага і Пісьмянкова. Пісьменнік павінен быць своеасаблівым, арыгінальным, не падобным ні да кога не толькі тым, як ён піша, але і тым, як ён думае, разважае, бачыць. Вось гэта і ёсць тая «сістэма каардынат», пра якую я згадаў раней».

Янка Сіпакоў быў сярод іншых запрошаных на нашым з Таісай творчым вечары ў Інстытуце пагранічнай службы. Пасля вечарыны патэлефанаваў і выказаў добрыя шчырыя словы, пажадаў творчых поспехаў. Тэлефонная размова доўжылася больш за паўгадзіны, але час праляцеў імгненна. Я не магла паверыць, што сам Янка Сіпакоў, аўтар «Веча славянскіх балад» і «Усміхніся мне», «Зялёнага лістка.» і «Зубрэвіцкай сагі», кнігі перакладаў з літаратур свету «На волю птушку выпускаю» (і многага іншага, што яшчэ будзе па-сапраўднаму ацэнена нашчадкамі!), дае станоўчую ацэнку маёй творчасці, ставіць на першае месца не колькасць напісаных мною вершаў, а якасць кожнага з іх.

Ён быў далікатным і вельмі сціплым чалавекам. Адораным і таленавітым. Дзіця вайны. Прадстаўнік філалагічнага пакалення.

На маю просьбу расказаць, як прыходзіла моладзь у літаратуру ў пасляваенны час, Іван Данілавіч адказаў наступнае: «Дзякуй, Зоя Іванаўна, за гэтае цудоўнае пытанне. Мне самому даўно карціць сказаць добрае слова пра дарагіх маіх паплечнікаў, сяброў, выдатных пісьменнікаў XX стагоддзя.

На мой погляд, дзеці вайны — магутнае літаратурнае пакаленне, якое працавала ў беларускай літаратуры шчыра, захоплена, апантана і стварыла сваю, сумленную і высакародную, літаратуру. Літаратуру ў літаратуры. Нібыта сам Бог пасля такой навалы, якую перажылі мы, злітаваўся над намі і падараваў нашаму прыгожаму пісьменству такую моцную і слаўную кагорту сапраўдных талентаў!

Мы, сіроты і партызанскія дзеці, галодныя і босыя, але багатыя душою, чыстыя і сумленныя, са шчырымі памкненнямі і асалодаю настойліва ўзяліся за працу.

Да літаратуры ў нас былі вельмі цнатлівыя і чыстыя адносіны — мы любілі яе і пакланяліся ёй. Яна была для нас сапраўдным храмам, і мы, перад тым, як увайсці ў гэтую святыню, доўга і цярпліва выціралі ногі. І ўсе мы яшчэ апантана любілі сваю

Радзіму.

Мы ішлі ў літаратуру не кожны паасобку, а менавіта пакаленнем — плячо ў плячо. Таму і радаваліся не толькі сваім поспехам, але і поспехам сяброў і паплечнікаў.»

Так атрымалася, што мая гутарка з Янкам Сіпаковым, змешчаная ў № 1 часопіса «Роднае слова» за 2011 год, стала яго апошнім інтэрв'ю. 7 сакавіка, напярэдадні свята, ён тэлефанаваў мне, віншаваў, пытаўся пра нашы рэдакцыйныя справы і — раптам.

Стоячы з супрацоўнікамі рэдакцыі каля труны, я шаптала словы ўдзячнасці і малітвы. Як шкада, што так мала часу мы былі знаёмыя з Іванам Данілавічам. Дзякуй богу, што гэтае знаёмства і сяброўства было.

Ведаеце, мама, столькі святла сыходзіла ад гэтага таленавітага чалавека, столькі дабрыні і ні з чым не параўнальнай сапраўднай беларускай інтэлігентнасці!..

Некалькі месяцаў мы яшчэ па звычцы чакалі яго званка ў рэдакцыю.

На маім рабочым сталe ў кабінeце галоўнага рэдактара заўсёды знаходзіцца некалі кніг. Яны — мой абярэг на сёння, заўтра і на будучыню. Сярод іх той незабыўны «Зялёны лісток», з якога пачыналася наша сяброўства, з памятным дарчым надпісам: *«Вельмі шаноўнай Зоі Іванаўне Падліпскай, якая так шчыра абараняла гэты вельмі дарагі мне «Зялёны лісток», — з неверагоднаю ўдзячнасцю і павагаю. З дабратаю да Вас — Янка Сіпакоў».*

Дай сілы, Бог

О Беларусь! Рамонкам белакрылым
Ты прарасла у сэрцы назаўжды.
І дай нам, Бог, знайсці, нарэшце, сілы,
Каб вызваліць свой край з нямой бяды.

Дай годнасці,
каб уваскрэсіць слова,
Не апускаць ад сораму вачэй.
Каб не стагнала беларусаў мова
Гаротнай падчаркай сярод дзяцей.

Дай памяці,
каб не забыць наvekі
Крывінак след у росах дзірвану,
Каб звацца чалавеку чалавекам

Пад шчодрым небам колеру ільну.

Дай святасці,
каб пакланіцца Храму,
Які мы зневажалі столькі год.
Малюся ў Курапатах кожнай яме,
Дзе прычашчалі смерцю мой народ.

Дай мужнасці, сапраўднай дай адвагі
Прачнуцца ад сляпога забыцця.
Расплюшчыць вочы горкім бедалагам,
Дай сілы, Бог, а значыць — дай жыцця.

Феномен даследчыка і летапісца

Завяршаўся 2012 год, які быў абвешчаны годам кнігі. Ён запомніўся шматлікімі прафесійнымі і культурна-асветніцкімі мерапрыемствамі, ушанаваннем юбілеяў класікаў беларускай літаратуры Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма

Танка, арганізацыяй і правядзеннем рэспубліканскіх і міжнародных кніжных выстаў, сустрэч з пісьменнікамі.

Менавіта ў гэты час, пазначаны паважлівым стаўленнем да Кнігі, павышэннем яе ролі ў грамадстве, адбылася знакавая, на маю думку, падзея не толькі ў беларускай культуры, але і ў навуцы: выйшлі ў свет і высока ацэнены грамадскасцю кнігі-летапісы, кнігі-даследаванні пра старажытныя беларускія роды пісьменніка Анатоля Статкевіча-Чабаганавана.

У Год кнігі паважаны аўтар на дабрачыннай аснове падтрымаў фарміраванне фонду Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, перадаўшы каля 700 экзэмпляраў сваіх кніг. З дапамогай Нацыянальнай бібліятэкі кнігі Анатоля Статкевіча-Чабаганавана распаўсюджаны ў бібліятэкі краіны і замежных дзяржаў — Польшчы, Чэхіі, Славакіі, Літвы, Расіі, Украіны, Канады, Злучаных Штатаў, Англіі, Францыі і інш.

Мы пазнаёміліся з Анатолем Статкевічам-Чабаганавым і яго творчасцю ў студзені 2010 г., калі ён завітаў у рэдакцыю «Роднага слова». Анатоль Васільевіч прынёс не проста рукапісы, а папярэднюю вёрстку адразу шасці тамоў свайго даследавання, прыкладна па 600 старонак кожны! Сказаць, што мы былі здзіўлены — не сказаць нічога. Упэўнена, што такога кшталту даследавання няма не толькі ў нашай краіне, але і за яе межамі. І ўсё гэта плён нястомных пошукаў на працягу дваццаці гадоў. Апантана працуючы, пра публікацыі ў друку пэўны час не думаў. Г алоўнае было — адшукаць неабходныя звесткі, каб за пылам

гісторыі не страціць унікальнай інфармацыі пра таго ці іншага прадстаўніка старажытнага роду.

Вось яна, рэдактарская ўдача — грунтоўны матэрыял з рук самога даследчыка! А будучы лаўрэат высокіх прэмій і атрымальнік шматлікіх узнагарод за свой сапраўдны духоўны подзвіг спакойна, з ветлівай годнай усмешкай назіраў за нашай збынтэжанасцю ад убачанай упершыню ў жыцці такой фундаментальнай працы. Ён, зразумела, ведаў сапраўдную цану зробленаму.

Ужо ў красавіку таго ж года ў раздзеле «Нацыянальная і сусветная культура» пад рубрыкай «Вяртанне да вытокаў» чытачы часопіса «Роднае слова» змаглі пазнаёміцца з артыкулам «Статкевічы, Сацкевічы-Статкевічы герба «Касцеша»». Адразу адчулася жыццёвая праўда, інтэлігентная шчырасць, энергетыка радка, добрае веданне тэмы. Яно і зразумела. Аўтар распавядаў пра набалелае, перажытае ім і ягонымі продкамі. Прадстаўнікі старажытнага дваранскага роду спазналі ў жыцці горыч расчараванняў і трагедыю найвялікшых страт у пераломныя моманты гісторыі краіны.

Па сутнасці, пісьменнік паказаў праўдзівую гісторыю Айчыны ў асобах, раскрыў яе ў чалавеказнаўчым плане за пяць апошніх стагоддзяў. А гэта ўжо новы погляд на вывучэнне гісторыі, якую мы звычайна разглядаем праз прызму спосабу вытворчасці, ладу жыцця, значных падзей. Аўтар жа ідзе ад аповеду пра жыццё як звычайных людзей, якія проста жылі на гэтай зямлі, вырошчвалі хлеб, гадавалі дзяцей, марылі і спадзяваліся на лепшае, а калі трэба было абараняць Айчыну, мужа змагаліся, не шкадуючы жыцця, так і вядомых, якія пакінулі адметны след у гісторыі. Як, напрыклад, мітрапаліт Кіеўскай і ўсяе Русі Грыгорый, архімандрыт Кіева-Пячэрскай лаўры Іван, якія служылі справе духоўнасці ў XV—XVI стст., як вядомы акадэмік і грамадскі дзеяч Сцяпан Некрашэвіч, камандуючы ПДВ СССР генерал Казанкін. Кожны з герояў даследавання Анатоля Статкевіча-Чабаганавы — рэальная, нявыдуманая асоба са сваім няпростым лёсам, пазначаным часам, у які давялося жыць.

Адразу захацелася больш даведацца пра наша мінулае. І пісьменнік не прымусіў ні нас, супрацоўнікаў рэдакцыі, ні чытачоў доўга чакаць. У майскім нумары часопіса «Роднае слова» за 2010 г. быў апублікаваны наступны артыкул пра старажытны род Карафа-Корбутаў. З’явіліся аўтарскія публікацыі ў «Полымі», «Нёмане». І вось ужо на працягу амаль трох гадоў у часопісе «Роднае слова» існуе пастаянная рубрыка «Вяртанне да вытокаў», дзе Анатоль Статкевіч-Чабаганаў распавядае пра шматлікія шляхецкія роды Беларусі, шчодро дзеліцца ўнікальным па сваёй

сутнасці матэрыялам.

Неўзабаве адна за адной пачалі выходзіць з друку кнігі з заснаванай даследчыкам серыі «Летапіс беларускай шляхты». На беларускай мове — у «Родным слове», на рускай — у выдавецтве «Беларуская Праваслаўная Царква». Калі ўлічыць, што пісьменнік працаваў над серыяй кніг больш за дваццаць гадоў, то нічога дзіўнага тут няма. Захапляе іншае: навуковая дакладнасць, пацвярджэнне кожнага факта біяграфіі герояў твораў шматлікімі архіўнымі дакументамі, глыбіня і маштабнасць матэрыялу. Прасочаны лёсы дзясяткаў тысяч людзей! Вызначана аўтарская метадалогія даследавання, якой ужо можна навучаць паслядоўнікаў у гэтай найскладанейшай, але такой неабходнай для будучыні, для выхавання гістарычнай памяці ў новых пакаленняў.

Пры знаёмстве з героямі твораў Анатоля Статкевіча-Чабаганавы міжволі захапляешся іх высакароднасцю, шляхецкай годнасцю, мужнасцю і самапавагай, здавалася б, у самых безнадзейных жыццёвых сітуацыях.

Кожны з герояў пісьменніка ўнікальны, са сваім адметным лёсам. Сэрца сціскаецца, калі чытаеш пра Аляксандру Іванаўну Карафа-Корбут (да замужжа Сацкевіч-Статкевіч), адну з васьмі сясцёр дзеда Анатоля Статкевіча-Чабаганавы.

На пачатку Вялікай Айчыннай вайны Аляксандры Іванаўне было ўжо 72 гады. Два сыны і дачка пайшлі на фронт, трое сыноў — у партызаны. Праз некаторы час Аляксандру Іванаўну арыштавалі. Удзельнічаў у гэтым злачынстве і начальнік мясцовай паліцыі, былы старшыня сельсавета, які да вайны пужаў іх сям'ю раскулачваннем. Жанчыну доўга катавалі, але яна не выдала сваіх дзяцей-партызан. Праз некалькі дзён яе жывой закапалі ў зямлю.

Захапляе стойкасць духу Ганны Забэлы з роду Татураў, якая не скарылася і не змяніла веру, што прыняла ад нараджэння. Ганна Самуілаўна памерла ў 1855 г., застаючыся каталічкай.

Сярод шматлікіх герояў кніг Анатоля Статкевіча-Чабаганавы — архіепіскап Полацкі Яўфімій і ігумення Полацкая Настасія, вайт горада Магілёва, сакратар каралеўскі Пётр Казановіч, князі Юхневічы-Бербашы і Глінскія Ліхадзіеўскія, пачынальнік магутнага магнацкага роду Тышкевічаў Тышка Каленікавіч.

У год святкавання 200-годдзя Айчыннай вайны 1812 г. выйшла з друку чарговая кніга Анатоля Статкевіча-Чабаганавы пра старажытны магілёўскі дваранскі род Казановічаў герба «Гржымала». Яна стала значным унёскам у беларускую і расійскую культуру, своеасаблівым падарункам як да Года кнігі, абвешчанага ў Беларусі, так і да расійскага Года гісторыі.

Многія з роду Казановічаў пакінулі яскравыя старонкі ў летапісе краіны. Узгадаем шасцярых сыноў Гаўрыіла Пятровіча Казановіча, якія сталі героямі Айчыннай вайны 1812 г.

Цікава, што вобраз аднаго з прадстаўнікоў роду, Барыса Ільіча Казановіча, рускага генерала Белай гвардыі, Аляксей Талстой паказаў у рамане «Хаджэнне па пакутах», нават не змяніўшы прозвішча.

Кнігі Анатоля Статкевіча-Чабаганава адразу прыцягнулі ўвагу крытыкаў і вядомых вучоных. Надрукаваны шэраг станоўчых рэцэнзій, водгукаў у часопісах «Роднае слова», «Полымя», «Архіварыус», «Минские епархиальные ведомости», «Беларусь», у газетах «СБ — Беларусь сегодня», «ЛіМ», «Звязда», «Белорусская Нива», «Настаўніцкая газета», «Комсомольская правда» і інш.

У 2012 г. Анатоль Статкевіч-Чабаганаў стаў лаўрэатам спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь дзеячам культуры і мастацтва «За ўклад у вывучэнне і прапаганду духоўнай і культурнай спадчыны, стварэнне серыі гісторыка-дакументальных кніг «Я — сын Ваш», прысвечаным дваранскім родам Беларусі».

Часам за аналізам творчасці таго ці іншага пісьменніка неяк не звяртаецца ўвага на асобу аўтара. А між тым, пэўныя, здавалася б, нязначныя дэталі ці факты з біяграфіі пісьменніка могуць стаць ключавымі для разгадкі яго творчага дару.

Анатоль Статкевіч-Чабаганаў з дзяцінства ведаў пра прыналежнасць сям'і да старажытнага дваранскага роду, пра трагедыі, якія абрынуліся на сям'ю ў XX ст., і адна з іх — арышт і гібель дзеда, Міхаіла Іванавіча Сацкевіча-Статкевіча. Хлопчык адчуваў усім сэрцам той бясконцы боль, што давялося перажыць бабулі, Марыі Аляксандраўне, якую з малымі дзецьмі адправілі ў высылку ў Комі-Пярмяцкую акругу. З гадамі ўсё больш умацоўвалася жаданне даведацца праўду. А даведаўшыся, Анатоль Васільевіч зрабіў усё магчымае, каб данесці гэтую праўду да людзей. І шчырае сыноўняе слова ператварылася ў магутны гімн свайму роду, а таксама яшчэ дзясяткам старажытных беларускіх родаў, стала знакавай падзеяй не толькі ў Беларусі, але і за мяжою...

Беларуская навука, думаецца, яшчэ дасць грунтоўную ацэнку даследчай дзейнасці Анатоля Статкевіча-Чабаганава. Але і цяпер ужо відавочна, што гэта — фэнаменальная падзея ў культуры і гісторыі нашай краіны. Адзін чалавек, быццам парастак магутнага радаводнага дрэва, змог аднавіць, дакладна вывучыць, даследаваць і зберагчы для нашчадкаў гісторыі тысяч лёсаў далёкіх продкаў. І якім абярэгам адразу паўстае іх духоўная энергія для сучаснікаў і тых, хто яшчэ народзіцца на свет! Як

мацуецца жыватворнымі сокамі магутнае радаводнае дрэва!

Вітаючы шматлікія дасягненні пісьменніка, жадаем яму цікавых адкрыццяў і плёну ў нястомных даследчых пошуках. Чакаем яго новых твораў, якія стануць яшчэ адным значным унёскам у развіццё і захаванне беларускай культуры.

Калектыў «Роднага слова» і я як галоўны рэдактар усцешаны тым, што самым непасрэдным чынам далучыліся да рэалізацыі праектаў гэтага вядомага пісьменніка, даследчыка і летапісца.

Карані і крылы. Татаршчына — 2014

Мамачка, сёння, 3 мая 2014 г., у нашай сям’і незвычайна знакавая падзея. Мы садзім у Татаршчыне сямейны сад — яблыні, грушы, вішні, слівы, чарэшні, персікі, нектарын, абрыкосы. Пасадзілі два абляпіхавыя дрэўцы і нават некалькі кусцікаў бэзу з манькоўскага падвор’я бабулі Арыны.

Так, сад на нашай з Ларысай уласнай зямлі, якую мы сумесна купілі ў роднай вёсцы Івана Аляксандравіча, светлая яму памяць.

Адчуваеце, як гучыць? На ўласнай зямлі. Вось калі пачынаеш больш разумець мележаўскага Васіля Дзятліка з «Людзей на балоце» і цалкам пагаджаешся з Якубам Коласам: «Зямля — аснова ўсёй Айчыны». Толькі каб гэта зразумець, да гэтага трэба «дарасці» душою.

Удзельнічалі ў пасадцы сем’і брата Грышы, сястры Ларысы, Таіса з дачкой Таццянай і я з дзецьмі Ганначкай і Насцечкай. Сёстры Алена з Тамарай таксама бралі ўдзел у «пасадцы саду стагоддзя» — маральна і матэрыяльна. Ніхто не быў раўнадушны да гэтага сакральнага дзеяства. Нават наша маленькая Лізавета, унучка Грышы, дачка Дзяніса і Ганны Янучкоў, завіхалася з сапраўднай невялічкай рыдлёўкай. І як толькі заўважала, што дзед ізноў нясе цяжкую каністру з вадой, каб паліць дрэўца, кідалася да яго:

— Дзед, дай дапамагу!

Рыгор Іванавіч даваў магчымасць унучцы ўзяцца за дужку і разам яны тупалі да дрэва, палівалі. Тады ён ішоў за наступнай, а Лізачка бегла да сваіх мамы з татам — трэба ж нешта і ім дапамагчы. У кожнага, хто гэта бачыў, цяплела на душы.

Усе жартавалі, радаваліся, прасілі дрэўцы, каб раслі моцнымі і вялікімі. Мы з Ларысай, як некалі бабуля Арына, бясконца прыгаворвалі: расціце, квітнейце, прыносьце плады на ўсіх долю.

...Дачнае жыццё пачалося. Усю вясну мы шчыравалі. Распрацавалі некалькі сотак зямлі. Рукамі перабралі кожны яе сантыметр, выносілі дзёран і каменне, якога тут, на Стаўбцоўшчыне, вельмі многа. І нават не стаміліся — з такой

радасцю і настроем усё рабілася.

...Пасаджаныя дрэўцы, як малыя дзеці, патрабуюць догляду. Чаго толькі каштуе прынесці ад суседзяў праз дарогу па вядры вады пад кожнае (свайго калодзежа, як і святла, пакуль што няма). Але мы стараемся. І з кожным днём дрэвы робяцца ўсё мацнейшыя.

Цяжка пачынаць на новым месцы, калі там толькі адзін дзірван. Але праз некалькі месяцаў у нас ужо зелянее сад ажно на 42 дрэўцы, радуюць сваімі дарамі распрацаваныя да сантыметра некалькі сотак, адведзеныя пад агарод, ветла прымае нас і нашых дзяцей утульны невялічкі гасцявы домік, пастаўлены перад пачаткам асноўнага будаўніцтва.

Амаль кожныя выхадныя мы праводзім тут, у Татаршчыне. І зноў — праз столькі гадоў! — адчуваем той да болю родны сасновы водар, ранішні халадок на роснай траве, бачым начное зорнае неба і слухаем спеў лясных жаваранкаў, якія кожны дзень заліваюцца над нашым домам, а некаторыя прылятаюць і садзяцца адпачыць ці паназіраць за намі на драўляныя калочкі, да якіх падвязаны нашы пладовыя дрэўцы. Якое ж цікавае жыццё на прыродзе! Часта ўспамінаем бабулю Арыну, якая таксама жыла на хутары каля лесу. Асабліва калі нясём з лесу дроўцы або распальваем на вуліцы невялічкую печку-буржуйку.

Лета 2014 года здзіўляе незвычайнай гарачынёй. Ноччу ў гасцявым доме, абшытым вагонкай, стаіць прыемны сасновы водар, і так добра спіцца. Але раніцай, пасля дажджу, мы ўжо дружна шыбруем у «наш» лес, які называюць тут Казіна (мікратапонім), па маладыя лісічкі.

Даўно, ой, як даўно не было такога свята на душы ад яднання з роднай прыродай, ад святага адчування: мы — дома.

29 ліпеня 2014 г. у нас завяршылася яшчэ адна важная сямейная праца. Ура! Заліты падмурак пад наш новы дом з мансардаю. Самае важнае, што закладзены ён у нашай любімай Татаршчыне. І яшчэ даволі цікавы факт: да рэвалюцыі гэтая зямля (каля вёскі Татаршчына да суседняй вёскі Грызаўшчына, тэрыторыя ад самай рэчкі Воўкі і да Казіны) належала сям'і Татарыцкіх — продкам Ларысінай свекрыві Яніны Канстанцінаўны, у дзявоцтве Татарыцкай. Набылі яе ў княгіні Гагенлоэ.

30 ліпеня заключылі дамову са Стаўбцоўскім РЭС. Значыць, хутка ў нас будзе святло. Застаецца заказаць план, купіць апору і кабель, пракапаць траншэю. Можа, хто-небудзь нас і не зразумее: што ж гэтым сталічным жыхарам трэба? Няўжо рамантыкі захацелася? І рамантыкі таксама, і адчування прыналежнасці да роднай зямлі, і адчування вялікай еднасці з роднай сям'ёю.

І калі наш самы маленькі на гэты час гадавалы ўнучак Сямён Янучок памаленьку перабірае яшчэ кволымі ножкамі па траве ў нашым сямейным садзе, мы, дарослыя, адчуваем, што ўсё недарэмна. І што мары збываюцца. І што чалавека на зямлі трымаюць яго карані і вытокі. І крылы для палёту душы таксама адсюль — з радзімы.

...Чакаем буслоў і верым, што яны абавязкова паселяцца ў нас і пасябруюць з нашай вялікай і дружнай сям'ёй.

Р. С. 30 жніўня 2014 г. завяршылі работы па ўсталяванні апоры і электралічыльніка. Ура! У нашым гасцявым доміку з'явілася святло!

Пахне бэз

Давала ўжо не раз сабе зарок:

Самотных вершаў думаць

больш не трэба.

А памяць, як маланка,

назнарок

Цаляе ў рыфму, рассякае

неба,

Куды гляджу з надзеяй

і тугой,

Дзе ўвечары гаюча свецяць

зоры.

Мне б развітацца з ціхаю

журбой

І адпусціць бязладнае «учора».

Няхай грымоты, і сцяною

дождж.

Сугучна думкам водная стыхія.

...Зноў пахне бэз. І ветрык

басанож

Бяжыць у верш, прасветлы

і шчаслівы.

Сталае пачуццё

Вось і прыйшло яно, нарэшце, сталае прыгожае пачуццё. Калі дыхаш з любым адным паветрам, калі прыхінаешся шчакою да роднага моцнага надзейнага мужчынскага пляча і адчуваеш найвялікшую, наймагутнейшую абароненасць у свеце. Калі сэрцы нашы б'юцца ў такт. І калі ты яшчэ толькі падумала, а ён ужо дакладна ведае, што ты хочаш сказаць.

Так, мама, Бог падарыў мне сустрэчу з чалавекам, да якога я ішла праз усё сваё свядомае жыццё. Ведаецца, каханне ў сталым узросце крыху іншае, як у безагляднай маладосці. Цяпер па-іншаму адчуваецца і жывецца. Цяпер цэніш кожнае імгненне, і цяпер цэняць цябе. Жывуць тваімі клопатамі, радасцямі і праблемамі. Не рамантычна абяцаюць, а робяць сапраўдныя ўчынкі. Калі і гаварыць пра каханне не трэба — кожны крок і ўздых, кожная секунда жыцця пранізана гэтым усеабдымным пачуццём. Зямным, шчырым, чалавечым.

А можа, так адбываецца таму, што ён пасланы мне Богам і лёсам. А ўсё тое, што было да гэтага, — вялікая каштоўнасць у жыцці, ды не мая.

* * *

Аберажы мяне ад звадак і нягод.
Засцеражы, накрый крылом пяхоты.
Мелодыяй світальнаю употай
Ўдыхні жыццё у сцішаны радок.
Стань лірнікам, шчаслівым вестуном
Маіх нязбытых смелых летуценняў.
Загадкаваасцю казачных імгненняў
Вясна ваўсю шчыруе за акном.
Наш добры знак, жыццёвы абярэг —
Забыты хмель чаромхавага рання
І вечная мелодыя кахання
У абуджэнні паўнаводных рэк.

Жаночы лёс

Столькі святла, цеплыні і блакіту!
Сэрца спявае, радасць — наросхрыст!
Сіняя сінь — то валошкі у жыце.
Белая бель — то жыцця майго вёсны.
Куфар гадоў напалову запоўнен,
Ды не стаміліся ткаць яшчэ кросны.
Хвалі пачуццяў. Надзейны мой човен.
Зоры начамі мілуюцца ў плёсах.
Доўга да шчасця душу рыхтавала,
Кужаль свой шэры адбельвала ў росах.
Вось і кладуцца так гожа і стала
Лёсу палотны, як травы ў пракосы.
Столькі святла, цеплыні і блакіту!
Рунь збажыной стане спелай аднойчы.
Любы мой, светлым каханнем спавіты

Сноп нашай долі, як лёс мой жаночы.

Жыццё прадаўжаецца...

Боль ад страты самага дарагога ў свеце чалавека, Вас, мама, назаўсёды пасяліўся ў сэрцах Вашых дзяцей.

Кожны раз, калі надыходзіць жнівень, думкі мае міжволі апынаюцца ў тым трывожным месяцы 1972 года. Ізноў вяртаюцца ў дзяцінства, і яскрава бачыцца кожная хвіліна таго трагічнага 24-га дня.

Але жыццё прадаўжаецца. Кожным ранкам узыходзіць сонца, дае цяпло і святло людзям. Радуюць поспехамі дзеці. Кожнага дня кліча да сябе любімая работа, маё «Роднае слова». Свежым ветрам і чыстаю расою лечыць мае душэўныя раны і трымае на свеце моцнае і светлае маё апошняе каханне. Пішуцца новыя вершы. Наталяецца душа добрай музыкай. Шануюць родныя, наша вялікая і дружная сям'я, захоўваючы ў душах нерастрачаную любоў і бязмерную ўдзячнасць да Вас. Шанцуе на добрых людзей, калег і сяброў. Радзе і дае новыя сілы для жыцця і творчасці сямейны сад. Імкнуцца галінкамі ўвысь, да святла і сонца, два мала дзенькія клёнікі, пасаджаныя восенню Ларысай да майго дня нараджэння на нашым уласным падвор'і ў Татаршчыне.

Сёмага кастрычніка, мама, у мяне юбілей. Ваша маленькая Зоя стала не проста дарослаю. За плячыма цэлае паўстагоддзе складанага, але і шчаслівага жыцця!

Я распавяла Вам пра многае, а колькі яшчэ па-за радкамі маёй шчырай споведзі! Але пра гэта іншым разам.

Нізка кланяюся Вам, мама, і малю Бога за Вас.